

UDK 949.716 Bar "13/14" (093)
929 Borisi, obitelj "13/14"
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 8. veljače 2005.
Prihvaćeno za tisak: 17. lipnja 2005.

Barski patricijski rod Borisi u prošlosti: Jadran, Evropa, Mediteran

Savo Marković

Barska plovidba, Bar
Crna Gora

Barski patricijski rod Borisi, svojim vjekovnim kontinuitetom, značajnim ulogama u smjenjujućim istorijskim periodima i važnim postignućima u različitim društvenim sferama, unutar iste loze, kako to i heraldika prikazuje, utjelovljuje i odražava slojevit i višeznačnu prošlost Istočnog Jadrana, od Bara do Istre, ali i širih evropsko-mediteranskih prostora. Na osnovu istraživanja u Istorijskom arhivu Kotora, dokumenata iz Državnog arhiva u Veneciji i saznanja istoriografije, porodica Borisi se u različitim aspektima prati od pomena iz XIV.-XV. vijeka do modernog doba.

Ključne riječi: Bar, patricijat, srednji vijek, Istra, Mletačka Republika, novi vijek, kulturna istorija

Najviša društvena struktura grada, kao fundamentalnog integrativnog prostora, od posebne je naučne važnosti, zbog vodeće uloge patricijata u oblikovanju političkog ustrojstva urbaniteta, posebno u odnosu na činioce društvenog okruženja, u ocrtavanju društvenih smjernica kakve su ideologija komunalne zasebnosti i hermetizovana staleška izražajnost i na aspekte porodičnog i života individue, ali i zbog svjedočanstava trajanja, samosvijesti i otpornosti tih izrazitih i povezujućih uporišta društvene pripadnosti. Patricijat u gradu Baru odslikavao je geodruštvene odnose i privredne preduslove vremena komunalnog poleta, budući da se već 1512. godine pamtilo da je u svoje najslavnije doba brojao čak 74 porodice sa 400 članova.¹ Rascvat ideološkog sistema komuniteta, posebno u vrijeme kada ga je doticao plamen ranog humanizma, nije bio bez referenci na mitološko porijeklo ili gradske tradicije koje su najdublje i najpotpunije urasle u *Barski rodoslov*. Period koji će uslijediti zastire niz nepovoljnih društveno-političkih i generalno, istorijskih okolnosti, koje će

¹ Savo S. MARKOVIĆ, *Barski patricijat*, Bar 1995., str. 9.

dovesti do ubrzanog propadanja patricijata. Stoga mletački sindici *Zan Battista Giustinian* i *Anzelo Diedo*² u izvještaju iz 1553. godine pominju samo 13 patricijskih familija u Baru: *Bazani, Battaglia, Borisi, Cratech, Curichi* (Curiacus, Churiaz³), *Dalmas, Goliebi, Ruzi, Maruelli* (Marusco), *Pasquali, Prodi, ò Proculiani, Samuelli, Zuppiani*. Prema dokumentu iz 1633. godine barski patricijat čine sljedeće porodice: Borisi, Goetići, Natali, Nasachi, Pasquali i Samueli, ukupno njih šest, dok nadbiskup Marko Giorgia u izvještaju sa svoje prve vizitacije barskoj dijecezi, otpočete 16. oktobra 1696. godine, navodi pet familija: *Boris, Bucian, Goetich, Pasquali* i *Samoeli*.⁴ U relaciji iz 1702. godine barski nadbiskup Vicko Zmajević navodi da «ostade samo kuća *Borisci* od starine i slavnog plemstva unutar prostora okruženog zidinama».⁵

Istaknuta vlastela Boris,⁶ Borisi (*Boricus, Borisci, Boriš*) razložno je pretpostaviti, jedina je patricijska familija porijeklom iz Bara koja se održala do XX vijeka. Konstantin Jireček piše: «*Jedina je stara barska porodica, koja se održala do naših dana, porodica Conte Borisi de Fontana u Kapodistriji (Kopru)*».⁷ Danas ih tamo nema, ali se prošlost ovog roda može pratiti duž cijele jadranske obale od venetske terraferme do Bara, odakle su potekli i gdje se pominju još u XIV vijeku.

Patricijski rod Borisi otjelotvoruje etnokulturne i društvene interakcije te komunikacijske smjerove i uticaje civilizacijskog nasljeđa jadranskog okruženja, njegujući porodičnu tradiciju staru nekoliko stoljeća prije njihovog učestalijeg pominjanja u istorijskim izvorima. Kao rodonačelnik pominje se *Bonifacio Borisi*.⁸ Dalja istraživanja, pogotovo istorijskih i genealoških podataka od X vijeka nadalje iz dokumenata *Družinskog arhiva Borisi*⁹ u Kopru zasigurno bi objelodanila mnoštvo podataka o ovoj porodici i njenoj predaji, sasvim vjerovatno s natruhom nasljeđa *Ljetopisa Popa Dukljanina*.

² Carl Georg Friedrich Heyer von ROSENFELD, *Wappenbuch Der Adel des Königreichs Dalmatien, nach archivalischen und anderen authentischen Quellen*, Nürnberg 1873, s. VI.

³ Ivan MARKOVIĆ u *Dukljansko-barska metropolija*, Zagreb 1902., na str. 4 pribraja Churiaz³ Borisima.

⁴ S. S. MARKOVIĆ, *Barski patricijat*, str. 16.

⁵ *Relatione allo stato d'Albania e Servia visitate da Vincenzo Zmajevich arcivesco. d'Antivari nell'anno MDCII, Quellen und Materialien zur albanischen Geschichte in 17. und 18. Jahrhundert, Albanische Forschungen 20*, Dr. Rudolf TROFENIK, München, 1979., s. 17.

⁶ «Boris, Borisi, barska vlastela u XIV i XV veku.» Konstantin JIREČEK, *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjega veka*, Zbornik Konstantina Jirečeka, II, Posebna izdanja SANU, sv. CCCVI, Beograd 1962., str. 113, 251. Posebno bi interesantna bila pitanja povezivanja porodice Boris-Borisi sa južnoslovenskim dinastijama, ponajprije u kontekstu referentnosti *Kraljevstva Slovena*. Up. Vojskovođa Petrilo je pred tvrdim Kosturom, u kojem su se bili zatvorili vizantijski namjesnici i potomci starih bugarskih rodova (pominje se Boris David) bio potučen. Konstantin JIREČEK, *Istorija Srba*, knjiga I. (do 1371), preveo i dopunio Jovan RADONIĆ, Beograd 1922., str. 169.

⁷ Konstantin JIREČEK, *Istorija Srba*, knjiga III. (kulturna istorija: I. deo), Preveo i dopunio Jovan RADONIĆ, Beograd 1923., str. 102. «Glavne porodice u opštini behu: Bazan, Boris...». Konstantin JIREČEK, *Istorija Srba*, knjiga II. (do 1537), Preveo i dopunio Jovan RADONIĆ, Beograd 1923., str. 18.

⁸ Dario ALBERI, *Istria, storia, arte, cultura*, Trieste 1997., p. 1343.

⁹ Većinu gradiva predstavljaju prepisi dokumenata, ispisi iz raznih arhiva, izresci članaka iz časopisa, bilješke **Giusepea Borisija**, dokumenti o organizaciji italijanske manjine na obali nakon II svjetskog rata, grbovi raznih porodica, naslijeđeni poslovi porodice Borisi, kopije izvora za istoriju porodice iz venecijanskog arhiva, kao i istoriju Kopra, izvadci iz krsnih knjiga krštenih Kopra 1886., dokumenti o Giuseppeu Tartiniju, korespondencija, knjiga zemljišnih računa itd. («*Čas od: 1819 do 1954; Obseg v tm: 1, 2; popisi A*»). <http://www.arhiv-koper.si/vodnik/osebni.rtf...> (21. 1. 2005.).

Nosioci društvenog prožimanja, misaonog i duhovnog kontinuiteta i veza između istočnojadranskog obalnog pojasa, balkanskog i evropsko-mediteranskog civilizacijskog prostora, pripadnici ove porodice iskazuju istaknutu crtu etnokulturne otpornosti, ali i akulturacijskog uključivanja u kontekst područja kojem su pripadali.

Bar

Ideologija komunalne zasebnosti i pravne izdvojenosti, tradicije o antičkom porijeklu svojstvene sloju vladajuće elite, neizostavne su medievalne društvene komponente grada Bara. Borisi su u Baru jedna od glavnih gradskih porodica, koja se društvenom diferencijacijom, uzrokovanom etnokulturnim, ekonomskim i geo-političkim razlozima rano počela isticati bogatstvom i moću. Upravo u testamentu Baranina Sergia Marca Turturosija, pisanom u Veneciji 1390. godine, pominje se njegov posjed – ograđen maslinjak (ograda maslina), koji zavješta kaptolu i kanonicima gradske katedrale sv. Đura, a koji se nalazio (*«quam habeo iuxta Petrum Borisi»*) pored posjeda **PETRA BORISIJA**.¹⁰

Moguće da je *Petrus Borisi* to isto lice, navođeno u dokumentima iz perioda¹¹ do 1440. godine. **PETRUŠA**, kći Petra Borisa iz Bara, pominje se u dokumentu iz 1436. godine, kada Nikola Marina Ivanova Mexa, kotorski vlastelin, određuje za svojeg punomoćnika barskog arhiprezvitera Nikolu da utvrdi kakvo srodstvo postoji između njega – Nikole Mekse i Petruše Petra Borisa, da li su treći ili četvrti stepen srodstva i da preporuči njihovu bračnu vezu.¹² Dana 13. juna 1440. godine Nikola Marinka Ivana *de Mexa* primio je od Ljudevita de Drago 50 dukata, koje je dao u ime Petra *de Boris* iz Bara, tasta Nikše (Nikole) kao dio miraza.¹³

Petrus Borisi
(1390.-1440.)

—
Petruša Borisi (1436.)
=Nikola da Mexa, Kotor

¹⁰ Archivio di Stato di Venezia - ASV, Notarile testamenti; NT, busta 457, 17. septembar 1390. Podaci iz Državnog Arhiva u Veneciji i Državnog Arhiva u Zadru dobijeni su ljubaznošću Dr. sc. Lovorke Čoralić iz Zagreba.

¹¹ *Petrus de Boris de Ragusio*, pominje se kao svjedok pri uvođenju opata Aleksija (bivšeg ratačkog opata) u čast i vlast opata sv. Marije na Lokrumu. U Dubrovniku na Lokrumu, 10. juna 1368. 90., *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, izdala JAZU, sabrao T. SMIČIKLAS, Svezak XIV., Listine godina 1367.-1373. Zagreb 1916., str. 140. Ranije 1300-1301., pominje se u Dubrovniku *Nicola de Boriso, Borrisius, Borissa*, a još prije, 1283. i 1284. u izvorima je zabilježen *Boris, Borisius, Borisa calegarius. Monumenta historica ragusina* (Spisi dubrovačke kancelarije), Knjiga IV, Prepisao i pripremio Josip LUČIĆ, Zagreb 1993., str. 205, 237. *Monumenta historica ragusina* (Spisi dubrovačke kancelarije), Knjiga III, Prepisao i pripremio Josip LUČIĆ, Zagreb 1988., str. 25, 65, 185, 187. *Monumenta historica ragusina* (Spisi dubrovačke kancelarije), Knjiga II, prepisao i uredio Josip LUČIĆ, Zagreb 1984., str. 291, 278.

¹² Risto KOVIJANIĆ, Bar i Barani u kotorskim spomenicima prve polovine XV vijeka, *Istorijski zapisi*, Godina XXVII, knjiga XXXI, 1-2, Titograd 1974., str. 134.

¹³ Istorijski arhiv Kotor, SN – Sudsko-notarski spisi, VI, R. br. 2806, str. 991, 13. jun 1440.

Od onih koji su živjeli u Baru ili su bili vezani za ovaj grad, poznat je i **MIROS**, koji se pominje u dokumentima iz XIV i XV vijeka.¹⁴

Prisadnost višem društvenom staležu, materijalna osnovica, odnosno opseg imućnosti bile su relevantne komponente i oslonac društvene sigurnosti, koje su zatvaranjem patricijata učinile kraj dugotrajnom procesu dograđivanja etnodruštvenog identiteta. Feudalno zemljišno vlastelinstvo, nekretnine i ekonomska moć koja je zasigurno izvirala iz komunalno usmjeravanog privrednog sistema evidentni su iz raspoloživih dokumenata, dok strukturalnu složenost matičnog urbaniteta navlastito potcrtava težnja ka što slobodnijem djelovanju i odupiranje pokušajima njegovog ograničavanja.

Po tom je posebno značajna porodica Mirka Borisa. Godine 1434. pominje se **MIRCHO BORISI**, ser MIRCHO BORIS. Njegova djeca su kćer Rasta i sinovi ser Mixa i ser Marin (Marko).¹⁵

RASTA, RESTI filia ser MIRCHI BORISI pominje se već u dokumentu iz 1423. godine. Ser **MIXA** se pominje se u dokumentu iz 1434. godine.¹⁶ Carl Georg Friedrich Heyer von Rosenfeld u *Wappenbuch Der Adel des Königreichs Dalmatien*, navodi: „*Michael Borisi (Sohn Marcos) war Gouverneur der Stadt und des Castells von Antivari*“.¹⁷ Međutim, moglo bi biti riječi o Mirku Marka Borisa, ukoliko se ne dovodi u pitanje tačno isčitavanje dokumenata.

Ser **MARKO** (1434.), **MARIN**, **MARIO DE MIRCHO BORISI** (1445.) iz Bara pominje se u poslovnim transakcijama i bračno-miraznim sporazumima. Primio je 27. maja 1441. od Ivana Matijina Bizantija iz Kotora srebrni pojas koji je pok. Matiji Bizantiju bio založio Zorzi, sin Ser Alexe Svncicha¹⁸ iz Bara. Đuro je pojas dao Marku Borisu, da on plati Ivanu Bizantiju 17 perpera duga i još 2 perpera sudskih troškova.¹⁹

Matko Tripuna Marinova **Buća** primio je 26. februara 1442. od Marka Borisa 20 zlatnih dukata, kao dio miraza **Markove kćeri**, žene Matkove.²⁰

Međutim, posebno je značajna uloga koju su Borisi zaigrali u jednom periodu istorije svojeg grada. Kada je 20. septembra 1441. Stefan Vukčić Kosača zavladao Barom, bedeme grada povjerio je na staranje plemiću Marku i njegovom sinu Mirku,

¹⁴ S. S. MARKOVIĆ, *Barski patricijat*, str. 25-27.

¹⁵ Đurđe BOŠKOVIĆ, *Stari Bar*, Beograd 1962., str. 269.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Carl Georg Friedrich Heyer von ROSENFELD, *Wappenbuch Der Adel des Königreichs Dalmatien, nach archivalischen und anderen authentischen Quellen*, Nürnberg 1873, s. 30.

¹⁸ Svncich, barska vlastela 1424-1441. Konstantin JIREČEK, *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjega veka*, Zbornik Konstantina Jirečeka, II, Posebna izdanja SANU, sv. CCCVI, Beograd 1962., str. 346. Marta 1481. Jakob Svino uzeo je na plovidbu jedan dubrovački brod. Tadija BOŠKOVIĆ, *Bar pod metačkom vlašću 1443-1571. godine*, Bijelo Polje 2004., str. 202. Cf. «Nell 1444. un certo Nicolò Suino, figlio di Helyas, forse un greco, detto «nobile de Dulcigno», possiede una nave...». Alain DUCCELLIER, *Cattaro come punto di convergenza degli emigranti Albanesi? (secc. XIV-XV), Atti e memorie della società Dalmata di storia patria*, Volume XXVI, Città e sistema Adriatico alla fine del Medioevo, Venezia 1997., p. 110.

¹⁹ Risto KOVIJANIĆ, *Bar i Barani u kotorskim spomenicima prve polovine XV vijeka, Istorijski zapisi*, str. 133.

²⁰ Isto.

baštinskim gospodarima sela Obod. Marko i Mirko Boris bili su Kosačine pristalice. «Određio im je navodno (prema mletačkom hroničaru Stefanu Magnu), uz ostale «*počasti*» koje su imali i mletački upravnici, godišnju platu od 400 dukata u perperima i dozvolio im da zatraže mletačku zaštitu ako ne bi mogli da odbrane grad od bilo čijeg napada».²¹

Stefan Vukčić Kosača će grad ubrzo izgubiti, a familija će promijeniti političku orijentaciju. U ponovnom pokušaju osvajanja Bara, Borisi će po nagovoru skadarskog kneza Francesca Quirina, koji je stupio u vezu sa njima, učiniti kraj dugoj mletačkoj opsadi grada (septembar 1442. - maj 1443.).

«Juriši su trajali dva dana. Odsječen od svijeta, Marko Boris (komadant tvrđave) nije znao hoće li mu bosanski vojvoda priteći u pomoć ili ne. Kad su izginule dvije trećine branilaca, pristao je da preda tvrđavu. Za sebe je tražio mletačku milost i priznanje porodičnih baština, a za preživjele borce dozvolu da neometano napuste tvrđavu sa svojom imovinom.» Prema hronikama, tada je iz grada izašlo samo 27 boraca, koji su bili ranjeni; mletački komandanti su im dali propusnicu do Dubrovnika.²² Borisi su učinili da se tvrđava preda pošto im je obećano selo Obod («*qui fuit sui patrimonii*»), koje su bili izgubili.²³ «...*Jacobo Gazeta aus Antivari und besonders sein Mitbürger Marco de Mircho Boris, der sich »cum j suo fioli stando assidiano per nuy in castello de Antivarj cum li bosinexj insembre» für Venedig eingesetzt hatte. Sie alle wurden von der Signoria mit Grundbesitz reich belohnt; de Mircho Boris erhielt z. B. das Getreidedorf Oboti.*»²⁴ Zapravo to selo, njihova baština, bilo im je oduzeto zato što su bili prišli Stefanu Vukčiću i dato porodici Crampsi, koja je Mlečanima otvorila put ka Baru.²⁵

Obećanje su Borisima dali kapetan Jadranskog mora i skadarski knez. Mlečanima se barska komuna predala 19. maja, a gradske zidine, koje je izgleda u toj operaciji branilo nekih 80 Bosanaca – 4. juna 1443. godine.

Već u dokumentu od 7. juna 1443. godine pominje se dolazak Marka Borisa (*Marcus Boriscio*) kao nuncija «*illius fidelissime comunitatis nostrae*» sa Stefanom Rugijem, te predstavljanje kapitula o koncesijama gradu Baru kojima je, uz ovlašćenje Vijeća umoljenih, odgovoreno.²⁶

Porodične povlastice prepliću se s političkim i upravnim preuređenjem komunalnog društva koje je ustrajno nastojalo da očuva svoj individualizovani svijet. Upravljanje komunom i uz iskazane napore i otpore da se odbrane prava i dostignuća proteklosti zajednice, doživljava izvjestan uzmak i prelazi na novu vlast.

Marko Boris je 1445. godine ipak dobio od mletačkog Senata potvrdu povlastica koje je imao u vrijeme despota Stefana Lazarevića, u čije je vrijeme bila dozrela snaga i samosvijest aristokratske komunalne samouprave.²⁷ Pominje se i 1449. godine kao popisnik jednog kapitula;²⁸ «...*trugen...Marco de Mircho...dem Senat ihre capitula vor.*»²⁹

²¹ *Istorija Crne Gore 2*, grupa autora, Tom 2, Titograd 1970., str. 197.

²² *Istorija Crne Gore 2*, str. 207.

²³ *Bar grad pod Rumijom*, grupa autora, Bar 1984., str. 36.

²⁴ Jens Oliver SCHMITT, *Das Venezianische Albanien (1392-1479)*, München 2001., s. 469.

²⁵ Tadija BOŠKOVIĆ, *Bar pod mletačkom vlašću 1443-1571. godine*, str. 48.

²⁶ Cesare Avgvsto LEVI, *Venezia e il Montenegro, Antivari 1443-1494.*, Venezia 1896., p. 50.

²⁷ Đ. BOŠKOVIĆ, *Stari Bar*, str. 283.

²⁸ Isto, str. 269.

²⁹ J. O. SCHMITT, *Das Venezianische Albanien (1392-1479)*, s. 440.

Zemljišni posjedi bili su najvažniji izvor prihoda plemstva, te su se i Borisi trudili da ih uživaju. Marku Mirka Borisa priznata su sva dobra, među kojima i izgubljena sela: «selo Obod u Zabojani i selo Smokvica u Prapratni, koje su on i njegovi sinovi imali kao baštinu za sva vremena». Potomci starih glavara vratili su se svojim kućama poslije 20 godina.³⁰ Skadarski providur bio je ustupio polovinu tog sela vlastelinskoj porodici Crampsi obećavajući Marku Mirkovom druge posjede u zamjenu. Poslije pobune Crampsija, prije 1450., sa kojima je dijelio selo po odredbi skadarskog providura, Marko Mirka Borisa uspio je 5. marta 1450. godine³¹ da povрати jednu njegovu četvrtinu, jer «*hec villa fuit sua propria per patrimonium*».³² «*Die führenden Patrizergeschlechter der Mirko Boris, der Ruzi und Prode wichen nicht von ihrer venedigfreundlichen politik ab.*» «*...so die «Crassi» («Campsa», Kambësa), «die Adelige und mächtig an Zahl sind in diesen Gebieten wegen des Passes und des Ortes, der nahe Antivari liegt»; »sie hatten sich im Jahre 1443 Venedig angeschlossen un dafür die Pronoia in Oboti, Kërroqi und Buzuku versprochen erhalten. Als aber Marco de Mircho Boris das reiche Oboti bekam, wandten sich die Kambësa bei nächster Gelegenheit von Venedig ab und wurden von den Signoria 1450 mit Landendtzug bestraft.*»³³

Od ostalih članova ove porodice, **Donna DRAGA**, *uxor* Ser MARCH DE MIRCHO – Markova žena, kćer pok. Nikše Pićika (Tiptiko) pominje se 1437. i 1441. godine. Evidentno je njeno srodstvo, te egzistencijalna uzajamnost sa Marom Pićiko.

MIRKO je Markov sin; ime je izgleda dobio po djedu. Takođe se pominje u dokumentima koji iskazuju privatnopravne transakcije, lociraju poziciju porodične kuće u recinktu, ali i njegovu istaknutu ulogu u društvenoj zajednici.

Dana 4. novembra 1437. odlučivao je o udaji i prisustvovao sastavljanju i pisanju, od strane kancelara Nikole Archiluppisa u Baru, bračno-miraznog ugovora na italijanskom jeziku između kotorskog vlastelina Martolice pok. Mihaila Buće i Mare pok. Nikše Picicho (*Piçcho*).³⁴ Sklopio je ugovor o mirazu; miraznu imovinu činili su kuća zidana na dva sprata, pokrivena «skandolom (*scandoli*)», kod kuće sinova pok.(?) Marka Borisa, koja je bila mirazna kuća gospođe Drage, supruge Marka Borisa; dućan (radnja) na Trgu, vinogradi djeda Pika (*Pichco*/Ptiko/Tripko/Tiptiko) u Ronkuli sa svim maslinama u predjelu crkve sv. Lovra, vinograd *de Spiliçe*, ograda i zemlja u Držaku (*Darxacho*), itd.³⁵ Mara (*Maro*³⁶) je ovu kuću, koja se nalazila pored mlina za ulje (masline) Dominika de Vanno, ispod kuće Marina Julijanova, a iznad kuće Marka Mirkova prodala (zamijenila za imovinu procijenjenu na 350 perpera kotorskih – protivvrijednost 35 volova) 1440. godine vlastelinu Stefanu pok. Miroslava Orso (*Stefan de Miro Dorsi*) iz Bara.³⁷ Međutim, oznaka Mirkovog oca kao po-

³⁰ Ivan BOŽIĆ, *Nemirno pomorje XV veka*, Beograd 1979., str. 290.

³¹ Najvjerovatnije je riječ o selu Obod.

³² I. BOŽIĆ, *Nemirno pomorje XV veka*, str. 298.

³³ J. O. SCHMITT, *Das Venezianische Albanien (1392-1479)*, s. 471.

³⁴ Barska vlastela u XV. v. Up. Konstantin JIREČEK, *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjega veka*, Beograd 1962., str. 322.

³⁵ Risto KOVIJANIĆ, Bar i Barani u kotorskim spomenicima prve polovine XV vijeka, *Istorijski zapisi*, str. 127.

³⁶ Vrlo stari dijalektalni blik imena na –o dopire do staroilirskih ženskih imena na –o u natpisima iz Dalmacije i Bosne iz rimskog carskog doba. Up. Konstantin JIREČEK, *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjega veka*, str. 80.

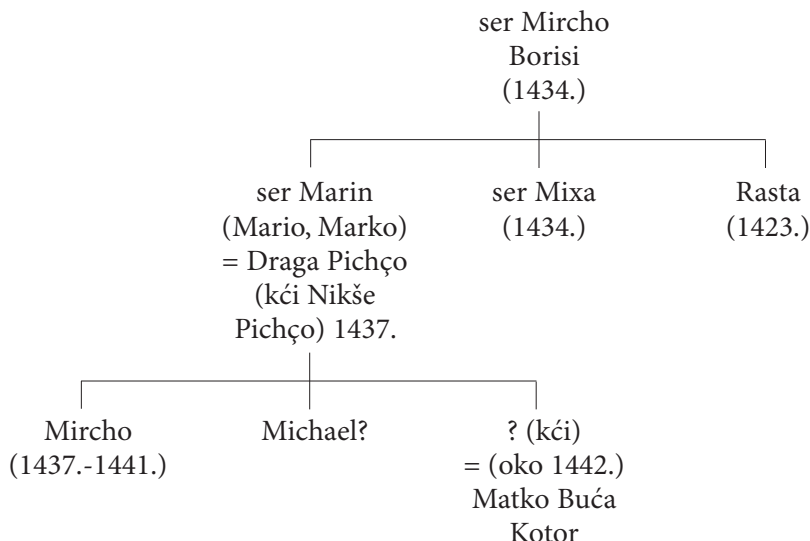
³⁷ Isto, 130. Istorijski arhiv Kotor, SN – Sudsko-notarski spisi, VI, R. br. 2625, str. 905, 25. februar 1440.

kojnog u ovom dokumentu dovodi u konfuziju saznanja iz ostalih izvora, budući da je Mirko učestvovao u događajima oko uspostavljanja mletačkog suvereniteta u gradu uz svojeg oca.³⁸ Moguće je i da je upravo Marko lice označeno u dokumentu od 29. decembra 1439.³⁹

Nikša Petrov de Palma, kotorski vlastelin, odredio je Mirka Markova Borisa za svojeg prokuratora 9. decembra 1437., da naplati sva njegova potraživanja od dužnika u Baru i okolini i da može, u slučaju potrebe, po toj stvari istupiti pred upravu Bara.⁴⁰

MICHAEL MARKA BORISI je već naveden, ponajprije hipotetičnim pomenom u literaturi.

Još manje je svjedočanstava o **NICOLAUS-u BORISI**-ju, koji je umro 1463. godine kao vojskovođa pod Skenderbegom.⁴¹

Odnos prema crkvenom ustrojstvu i vezanost Borisijevih za njenu osnovicu nije bez referenci na organizaciju političke vlasti i ulogu patricijata u Baru, koje su nudile određene duhovne položaje i mogućnosti društvene individualizacije.

³⁸ U navedenom dokumentu iz 1437. godine, prepisanom u Kotoru 1440. «..., pominje se Mirko Markov, odnosno «Marko Markov Boris», što smo uzeli za pogrešku notara. Ivan Božić kaže da je Stefan Vukčić, kad je zauzeo Bar, 20. septembra 1441, «upravu nad gradom i tvrđavom povjerio baštinskim gospodarima Oboda Marku Borisu i njegovom sinu Mirku». Na drugom mjestu javlja se, 16. januara 1449, Marko Mirkov kao član poslanstva grada Bara, zajedno sa Stefanom Ruđi. Ako Mirko nije imao sina Marka (davši mu ime djede, kao što je bio čest običaj), onda je pometnju napravio latinski notar.» Risto KOVIJANIĆ, Bar i Barani u kotorskim spomenicima prve polovine XV vijeka, *Istorijski zapisi*, str. 134.

³⁹ Istorijski arhiv Kotor, SN – Sudsko-notarski spisi, VI, R. R. 2544, str. 867-868, 29. decembar 1439.

⁴⁰ Istorijski arhiv Kotor, SN – Sudsko-notarski spisi, VI, R. R. br. 878, str. 281, 9. decembar 1437. Risto KOVIJANIĆ, Bar i Barani u kotorskim spomenicima prve polovine XV vijeka, *Istorijski zapisi*, str. 134.

⁴¹ Carl Georg Friedrich Heyer von ROSENFELD, *Wappenbuch Der Adel des Königreichs Dalmatien*, Nürnberg 1873, s. 5.

PETAR (PETRUS) BORIS se pominje januara 1471., kao kanonik. D. Farlati piše: «*Is vero a Pontifice imperavit, ut **Petrus Boris presbyter Antibarensis**, homo nobilis...*».⁴² Pismo pape Siksta IV od januara 1471. godine patriciju Petru Borisu u kojem se pominje i barski nadbiskup (1462-1473.) Šimun Vosić, Motovunjanin, počinje sa:

«*Sixtus Episcopus Servus Servorum Dei, Dilecto filio Petro Boris Presbytero Antibarensi Salutem & Apostolicam benedictionem;*

«Plemstvo po rodu, časnost života i običaja, te druge zasluge hvale vrijedne sposobnosti i vrline, o kojima si kod nas preporučeni vjerodostojnim svjedočanstvom, podstakli su nas da te ponovo primimo u našu milost. Stoga, budući da ti mi želimo, koji si – kako kažeš – rođen u plemenitom rodu i bio si duže vremena družbenik časnog brata našeg barskog nadbiskupa Šimuna, učiniti posebnu milost podstaknuti tvojim prijeručenim zaslugama te tebe od svih osuda ekskomunikacije, suspenzije i interdikta, kao i svih drugih crkvenih kazni i cenzura, po pravu ili po ljudima,

⁴²*Nobilitas generis, vite ac morum honestas, aliaque laudabilia probitatis & virtutum merita, super quibus apud nos fide digno commendaris testimonio, nos inducunt, ut tibi reddamus ad gratiam liberales. Hinc est, quod nos tibi, qui ut asseris de nobili genere procreatus, ac Venerabilis fratris nostri Simonis Archiepiscopi Antibarensis, familiaris continuus commensalis existis, premissorum meritorum tuorum intuitu specialem gratiam facere volentes, teque quibuscumque excommunicationis, suspensionis & interdicti, aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris, & penis, a iure vel ab homine, quavis occasione vel causa latis seu promulgatis, si quibus quomodolibet innodatus, vel irretitus existis, ad effectum presentium dumtaxat consequendum, harum serie absolventes, & absolutum forc censentes, ac omnia & singula beneficia ecclesiastica cum cura & sine cura, que etiam ex quibusvis apostolicis dispensationibus obtines, at in quibus, & ad que jus tibi quomodolibet competit, quecumque, quotcumque, & qualiacunque sint, eorumque fructuum, reddituum & proventuum, vros, valores annuos ac hujusmodi dispensationum tenores presentibus pro expressis habentes unum vel duo beneficium seu beneficia ecclesiasticum vel ecclesiastica consuetum seu consueta clericis secularibus assignari, etiam si alterum cum cura, aut Decanatus vel Archipresbyteratus ruralis fuerit, cujus quidem benefitii, seu quorum benefitiorum fructus, redditus & proventus si alterum cum cura sexaginta, si vero sine cura fuerit, seu ipsa duo fuerint, quadraginta florenorum auri, de camera secundum taxationem decime valore annuum non excedat ad dilectorum filiorum Sancti Eustachii de Nervesia, & Sancte Marie de Lovadina Tarvisine Diocesis Sancti Benedicti & Cisterciensis Ordinum Monasteriorum, Abbatum, Conventuum eorumdem collationem provisionem, presentationem, seu quamvis aliam dispositionem communiter vel divisim pertinens seu pertinentia, si quod vel si qua vacat seu vacant ad presens, aut cum vacaverit, seu simul vel successively vacaverint, quod vel que per te vel procuratorem tuum ad hoc legitime constitutum, infranius mensis spatium, postquam tibi vel eidem procuratori vacatio illius vel illorum innotuerit, duxeris acceptanda dum vel acceptanda, conferendum vel conferenda tibi post acceptationem hujusmodi cum omnibus juribus & pertinentiis suis dominationi Apostolice reservamus, districtius inhibentes eisdem Abbatibus & Conventibus, ne de beneficio vel benefitiis hujusmodi interim etiam ante acceptationem eandem, nisi postquam eis constiterit, quod tu vel procurator predictus illud vel illa volueritis acceptare, disponere quoquomodo presumant, ac decernentes ex nunc irritum & inane, si secus super iis a quocumque quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attemptari. Non obstantibus constitutionibus & ordinationibus apostolicis ac statutis & consuetudinibus ecclesie vel ecclesiarum, in qua seu quibus beneficium seu beneficia hujusmodi forsitan fuerit vel fuerint juramenta, confirmatione apostolica, vel quacumque firmitate alia roboratis, contrariis quibuscumque. Aut si aliqui super provisionibus sibi faciendis de hujusmodi vel aliis benefitiis ecclesiasticis in illis partibus speciales vel generales dicte. Sedes vel legatorum ejus litteras impetrarint, etiam si per eas ad inhibitionem, reservationem, & decretum, vel alias quomodolibet sit processum, quibus omnibus preter quam auctoritate nostra hujusmodi beneficia expectantibus te in benefitiis seu beneficiis hujusmodi assecutione volumus anteferri, sed nullum per hoc eis quoad assecutionem beneficiis aliorum prejudicium generari. Seu si Abbatibus & Conventibus predictis vel quibusvis aliis communiter vel divisim a dicta sit Sede indultum, quod ad receptionem vel provisionem alicujus minime teneantur, & ad id compelli non possint, quodque de hujusmodi vel aliis benefitiis ecclesiasti-*

u kojoj god prilici ili iz bilo kojeg god razloga donešenih ili proglašanih ... odriješiti te ovim pismom.»

Već u periodu kad je Mletačka Republika nametnula svoju vlast gotovo čitavoj istočnojadranskoj obali, utičući na komunikacijske, migracijske i integrativne tokove ali i društvena zračenja, u Veneciji se 24. septembra 1471. godine pominje **MARIN DE BORSI, BORISI**.⁴³ Stanovnik je središnjeg predjela S. Marco - elitnije župe S. Moisé (crkva je kasnije mjesto posljednjeg počivališta Kristifora Ivanovića iz Budve), zabilježen kao svjedok testamentarnih odredbi Margarete, žene *Iohanni de Antibarro (de S. Moisé)*.

U izvještaju prokuratora Andree Michiela pominje se protestno pismo koje je načinilo Vijeće grada Bara u vezi s datumom 26. februarom 1501., a kao jedan od 4 potpisnika **MARIM(n) BORIS**.⁴⁴ Moguće je da se radi o istom licu, vjerovatno u opiranju promišljenim nastojanjima mletačke uprave ka mijenjanju unutarnjeg gradskog ustrojstva, usmjerenim prevashodno na zakonodavnu i sudsku vlast.

Borisi se nisu izrazito isticali, mada su se pominjali u animozitetima i sukobljavanjima uzrokovanim društvenim razvojem, staleškom raslojenošću, uticajem u vladanju i prepoznatljivim tradicijama patricija spram barskog puka, iako su značajne njihove jake porodične i bračne veze s patricijskim porodicama i iz drugih gradova.

U dokumentu od 24. juna 1501. iz Bara,⁴⁵ povodom izbora kapelana kaštela, pominje se *venerabil missier prete MATHIO BORIS, zentilhuomo di questa terra*, koji je imao uobičajenu platu. Tom se prilikom pominju - *suboportamenti et di suo progenitori; il qual anno dato el castello de Antivari in man della Illustrissima Signoria Nostra senza*

*cis ad eorum collationem, provisionem, presentationem, electionem seu quamvis aliam dispositionem conjunctim, vel separatim spectantibus nulli valeat provideri per litteras Apostolicas non facientes plenam & expressam, ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem, & qualibet alia dicte Sedis indulgentia generali vel speciali cujuscumque tenoris existat, per quam presentibus non expressam vel totaliter non insertam effectus hujusmodi gratie impediri valeat quomodolibet vel differri, & de qua cujusque toto tenore habenda sit in nostris litteris mentio specialis. Aut si presens non fuerit ad prestandum de observandis statutis & consuetudinibus ecclesie vel ecclesiarum, in qua seu quibus benefitium seu benefitia hujusmodi forsitan fuerit vel fuerint, ut preferitur, solitum aut solita juramenta, dummodo in absentia tua per procuratorem idoneum, & cum ad ecclesiam vel ecclesias hujusmodi accesseris corporaliter, illud vel illa prestes. Seu si hodie pro alio vel aliis super equali vel equalibus, gratia seu gratiis, de simili vel similibus, benefitio seu benefitiis ad collationem, provisionem, presentationem, electionem, seu quamvis aliam dispositionem Abbatum & Conventuum predictorum communiter vel divisim pertinente seu pertinentibus litteras nostras duxerimus concedendas, nos enim tam illas, quam presentes effectum sortiri volumus quacunque constitutione Apostolica contraria non obstante. Nulli ergo omnino hominum liccat hanc paginam nostre absolutionis, reservationis, inhibitionis, constitutionis, & voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit indignationem Omnipotentis Dei & Beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursum. Datum Rome apud Sanctum Petrum Anno Incarnationis Dominice millesimo quadringentesimo septuagesimo primo Kalendis Januarii Pontificatus nostri Anno primo». FARLATO Daniele et COLETO Jacopo, *Illyrici Sacri tomus septimus*, Ecclesia Antibarensis, Venetiis, MDCCCXVII, p. 95-96.*

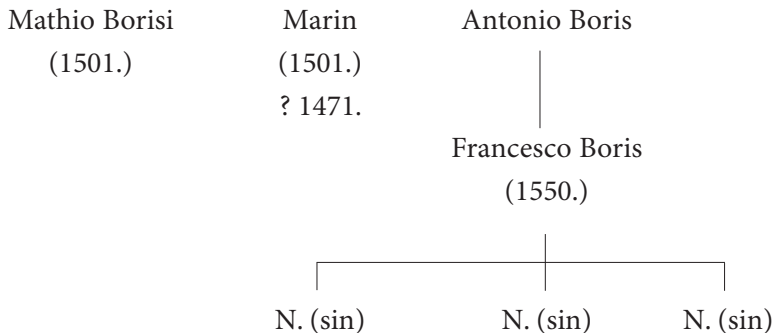
⁴³ ASV, NT, b. 910, br. 430, 24. IX. 1471.

⁴⁴ Marina Sanuda Odošaji skupnovlade mletačke prama južnim Slavenom, 1501-1517., *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, Knjiga VI. Uredio Ivan Kukuljević Sakcinski, u Mletcih, 1863., str. 208.

⁴⁵ Archivio di Stato di Venezia, Consiglio dei Dieci. Lettere Rettori ai Capi, b. 274. Antivari (1500-1565.), Br. 41 (Piero Tiepolo, Podestà et Capitaneus d'Antibari).

algun premio come per patente «privilegije Predivnog gospodina Francesca Quirinja, tada kneza i kapetana Skadra i Antonija Dieda kapetana Gofa» *sono sotta la ditta città d'Antivari se consta. Mathio* je bio izabran već 1499. godine za kapelana; «*abiamo bona information circa questa materia et possano dar repulso a tali solevano i qual cercano con astucia et ingani per meter questa pover terra in confusion per esser el predictis prete Mathio per noi za fa dui electo et favorito da tutti zentilhuomini et non seria le cito sia destrazato senza colpa et maxime? abiandose adoperato tutto sto tempo in el ditto castello...*». Unutarnji gradski sukobi naziru se u izboru ovog duhovnika, budući da je 1501. godine umro sveštenik Nicolò Bogdan, pa je vojni zapovjednik u martu imenovao *Piera Nicolas-a*, «*el qual mai ne visunt di suo progenitor se adopero in algun beneficio di stato nostro*», iako je prethodno bio imenovan Boris, koji je u boravio na Krfu zbog potreba grada. Potestat Bara tražio je da se Nicolas skloni, jer ne samo da je nepravilno izabran, već je i napustio kaštel «*senca licentia del nostro regimento andando alla marina*» tri milje udaljene od grada, sa svih strana okruženog Turcima «*non ad altra fin solum per metter zizania tra zentilhomini di questa terra et popolo...*».

Iako su se do sredine XIV v. uobličile staleški omeđene grupe društvenog ustrojstva, izvjesne raznorodnosti pa i sukobljavanja bilo je i unutar njih samih, ma koliko duboko komunitet bio inače podijeljen. Moguće je da su grupaciji moćnih bili suprostavljeni određeni manje uticajni pripadnici tog sloja, eventualno oslonjeni na sloj imućnijih građana. Tako se u referentnom dokumentu od 7. marta 1549. navode i pripadnici porodice Boris: «*Al qual pagamento missier FRANCESCO BORIS essendoli ancho lui cosi offerto sia piezzo et prinzipal pagador...*» - odštete povrijeđenom Camillu Besaliju. Razlog sukoba nije moralo biti komunalno društveno ustrojstvo. U izvoru iz 1550. godine, u sporu koji je vođen zbog svađe Barana, među davocima izjave i objave kompromisa («*et viva voce laudatibus*») pominje se Francesco Boris, *quondam missier ANTONIO*; «*dominus Franciscus Borisius quod ad absentiam? trius filius laudatur?*».⁴⁶

Društvena moć Borisa dokumentovana je u izvorima tokom nekoliko stoljeća «barskog» perioda. Evidentna je i posjedovna moć, koja je zasigurno uticala na duhovne obzore i samosvijest ovog istaknutog predstavnika društvene elite; na nivo obrazovanosti, osjećanje ponosa, državnopravne, crkvene i političke zasluge i tradicije.

Na opštem planu, iako je konstantno sužavano, ipak je održavanje i sve okrnjenijeg privida vlasti, koji je polako iščezavao, bilo staleški nužno patricijatu. Pripadnost vijeću bila je važan, spoljni, svima primjetan društveni znak staleške pripadnosti patricijata,

⁴⁶ Archivio di Stato di Venezia, Consiglio dei Dieci. Lettere Rettori ai Capi, b. 274. Antivari (1500-1565.), br. 67-68, str. 1-9, 7. mart 1549.; br. 70 (Zuane Bragadino, Podestà et Capitano d'Antivari, 19. jul 1550.).

kojeg se komunalna elita nipošto nije mogla odreći ako je željela da sačuva izdvojeni položaj u mentalnoj, a po tome i društvenoj i upravnoj strukturi gradske zajednice.⁴⁷

U izvoru *Serie delle famiglie Nobili della Dalmazia, e dell' Albania, tratta dall' itinerario, ovvero relazione degli Eccellentissimi Signori Zan Battista Giustinian ed Anzelo Diedo, Sindaci in Dalmazia ed Albania dell' anno 1553. (Abschrift aus einer alten Handschrift im Besitze des Herrn Hieronymus Machiedo in Lesina.)*⁴⁸ pominju se **Borisi** među 13 barskih patricijskih porodica. U djelu *Wappenbuch Der Adel des Königreichs Dalmatien*, štampanom 1873. godine u Nürnbergu, Carl Georg Friedrich Heyer von Rosenfeld navodi i da su se Borisi nekad nazivali *Boris*.

Istra, XVI-XVII v.

Pred turskim nasrtajima Borisi su se iz Bara krajem XVI vijeka (Dario Alberi navodi da je kapetan Bernardo Borisi «*venuto da Antivari nel 1590*»)⁴⁹ preselili u Istru; najvjerovatnije prvo u Koper, s obzirom da se od 1617. godine navode kao plemići Koprā. Slijedile su ih i porodice njihovih kolona.

Međutim, uglavnom prije doseljavanja Crnogoraca, početkom XVII vijeka u Istri je došlo do uskočkog rata, čije su posljedice bile razorena naselja, opljačkana imanja, ubijena ili odvedena stoka, a ljudstvo prorijeđeno i usljed malarije i kuge, koje su harale kroz čitav srednji vijek.⁵⁰ Iseljavanju prema Istri doprinijela je i činjenica da već od kraja XVI v. veliki broj Crnogoraca i drugih naroda istočnojadranskog basena stupa u mletačko najamništvo na naoružanim barkama. Najamnici bivaju inspiratori i organizatori mnogih seoba u Istru, dok mletački Senat početkom XVII v. sve doseljenike u administrativnom i sudskom postupku stavlja u nadležnost rašporskog kapetana u Buzetu.⁵¹

Nedaleko od uvale Funtana⁵², južno od Poreča, nalazi se malo selo Funtane koje je krajem XVI v. osnovao⁵³ plemić iz Bara, **kapetan BERNARDO BORISI**, naseliv-

⁴⁷ Tomislav RAUKAR, *Hrvatsko srednjovjekovlje*, Zagreb, 1997., str. 217.

⁴⁸ Carl Georg Friedrich Heyer von ROSENFELD, *Wappenbuch Der Adel des Königreichs Dalmatien*, Nürnberg 1873, s. IV., VI.

⁴⁹ D. ALBERI, p. 1341.

⁵⁰ Zvezdana LAKIĆ, Crnogorski iseljenici u Istri u XVII vijeku (3), Feuilleton, *Monitor*, petak, 30. avgust 2002., str. 54. O kolonizaciji Istre u ranom novom vijeku podrobno v. u djelima Miroslava BERTOŠE, *Istarsko vrijeme prošlo*, Pula 1978., *Mletačka Istra u XVI. i XVII. stoljeću*, sv. I.-II., Pula 1986., *Istra: doba Venecije (16.-18. st.)*, Pula 1995.

⁵¹ Dr Gligor STANOJEVIĆ, Naseljavanje Istre u XVII vijeku s osvrtom na iseljavanje iz Crne Gore i crnogorskog primorja, *Istorijski zapisi*, XII-2, Titograd 1965., str. 434-435.

⁵² Na pučini pred Porečom, prema dokumentu od 13. jula 1607. izbio je sukob između uskoka i dva budvanska galijuna, na kojima su se nalazili turski trgovci, koji su se vraćali iz Mletaka. „Nakon puškaranja uskoci su zarobili oba broda i odteglili ih prema Funtani.“ *Pisma i poruke istarskih rektora*, Svezak I. Od 1607. do 1616. Sastavio i obradio Miroslav BERTOŠA, Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium, Volumen 52, JAZU Zagreb 1979., str. 25.

⁵³ S tim podatkom u vezi, značajno je napomenuti da je, znatno ranije, tršćanski biskup Adalger (Aldegorgij) naslijedio 1031. ili 1040. godine - kako stoji u instrumentu akvilejskog patrijarha Poponea (1019-1042.), u donaciji njegovoj crkvi, kao i potvrdi donacije koju je učinio car Henrik III. - «Castel d'Humago, **Fontana de' Giorgio**», sada nazvanu Borisi («...*concessa seu confirmata fuerint tam Humagum quam Fontanam Georgicam, ...*»): «Neka svi znaju da mi - na intervenciju i molbu našeg voljenog patrijarha Popo(ne)a, kao i vrlo voljenog našeg kancelara Kadolaha, kao i za spas naše duše i duša naših roditelja, Adalgeru prvosvešteniku tršćanske stolice i njegovim nasljednicima na čast svete Bogorodice Marije, svetog Justa mučenika, čije tijelo ovdje počiva; sve one naime stvari, predije, posjednike, mjesta itd., koje su po našim predhodnicima kraljevima i carevima po cijelom prostoru pokrajine Istre ili mjesta iste crkve bila dodijeljena ili potvrđena, kako Umag tako i *Fontanam Georgicam*, te sva druga mjesta na sličan način darujemo, potvrđujemo, koroboriramo itd.» Prospero PETRONIO, *Memorie sacre e profane dell'Istria*, Trieste 1968., pp. 174-175. D. ALBERI, pp. 42, 43, 46.

ši ga crnogorskim kolonistima iz Bara i okoline.⁵⁴ Njegova porodica je bila zaslužna za Republiku sv. Marka: Bernardov brat **MARC'ANTONIO BORISI** bio je mletački dragoman u Carigradu. Određen za tumača jezika u Carigradu, prvi je od mletačkih građana nosio naslov *Dragomano grande* na Porti.⁵⁵

Četiri milje daleko od Poreča i jednu od Vrsara, bio je njihov posjed, zvan Funtane (lat. *Portus Fontanae*) jer su nisko, blizu morske obale dva izvora slatke vode,⁵⁶ koji nikad ne presušuju, a koji se koriste i od strane brodova, Kaštela i daljih mjesta tokom ljetnih suša, kada njihovi stanovnici dolaze i prenose je u bačvama. S obzirom da su na razini mora, Funtane s porastom nivoa mora zbog južnih vjetrova ponekad bivaju pokrivene slanim talasima, ali s utišavanjem odbacuju svaku slanost i ostaju slatkim. Naseljeno još u rimskoj epohi, od starine se ovo mjesto nazivalo *Fontana Georgiana*, s obzirom da su investiturom iz 1331. godine predate venecijanskom nobilu Andrei Dandolu (potestatu Pirana 1283., Kopra 1298. i Trsta 1334.) od strane tršćanskog biskupa Pacea da Vedano,⁵⁷ koji je bio vlasnik tog posjeda. Poslije su pripali tereni ili držanje ovoga Kaštela dijelom porečkim kanonicima (ili komuni), a dijelom biskupu. Iako je moguće postojanje kasnosrednjovjekovne arhitekture na prostoru gdje je podignut Kaštel, naselje se razvilo na uzvišenju uz Kaštel i Župnu crkvu koje je podigao Bernardo Borisi, gospodar Funtane.⁵⁸ Krajem XVII v. u Funtani je boravio istoričar Prospero Petronio.

Contea di Fontane u Poreštini, dobijena od mletačkog Senata, s čistim i mješovitim vladanjem, desetinama i jurisdikcijom u prvoj instanci pripadala je dakle Borisima, budući da su 1590., 1593., ili najvjerojatnije 3. oktobra 1595. godine njihovom rodonačelniku u Istri kapetanu Bernardu Borisiju dati od strane rašporskog kapetana⁵⁹ (*Pasenatico*) u investituru tereni u kontradama Fontane, Acquadizza, Monte Pighera i Scoglio Rivera.⁶⁰

Poslije ove investiture Borisi je kupio i toranj *di Buraso* na teritoriji Rovinja.⁶¹ Lijevo i južno od puta nalaze se ruševine velike kamene građevine na vrhu brežuljka *Monte della Torre*, na nadmorskoj visini od 106 m. Do nje se uspinje kolskim putem koji odatle počinje pa skreće više ka dolini sa usamljenim kućama. Ova ruševina velikih dimezija potiče iz rimske republikanske epohe – podatak koji već prihvataju svi arheolozi, utvrđen i na osnovu fragmenta natpisa »*Proc. Aus.*« pronađenog u okolini. Geograf Olmo, u XVII vijeku, u svojem se opisu Istre prisjećao da se na *Monte della Torre* nekada nalazio kaštel zvan *Arupino*, iz I vijeka n. e.⁶²

⁵⁴ Up. "nobile famiglia dei conti Borisi che nel XVI secolo fondarono Fontane." Fontane festeggia il patrono San Bernardo, <http://www.arcipelagoadriatico.it/news38.htm> (6. 10. 2003.).

⁵⁵ Giuseppe CAPRIN, *L'Istria nobilissima*, sv. II., Trieste, 1905., p. 222.

⁵⁶ Jedan izvor u Funtani nazvan je Perila jer su žene dolazile da na njemu peru rublje.

⁵⁷ Prospero PETRONIO, *Memorie sacre e profane dell'Istria*, Trieste 1968., p. 364.

⁵⁸ Marino BALDINI, *Sakralna zbirka Funtane i Vrsara*, Poreč 1993., str. 7.

⁵⁹ Angelo MARSICH, Quando e come vennero gli Slavi in Istria, *Archeografo Triestino*, nuova serie, vol. XIII, fasc. 2, Trieste 1887, p. 423.

⁶⁰ «In the 17th century the additional fief of Fontana was formed near Vrsar, a possession of the counts Borisi from Koper.» A historical outline of Istria, <http://www2.arnes.si/~mkralj/istra-history/middle.html> (6. oktobar 2003.).

⁶¹ D. ALBERI, p. 1343.

⁶² Isto, p. 1558.

O ovoj konstrukciji su nastale mnoge narodne legende: vjerovalo se da je ispod tornja postojala velika provalija i da je ispunjena kamenjem da se ne bi upadalo u nju.⁶³ Još sredinom XVIII vijeka pričalo se da je *Monte della Torre* bio prazan, sa ogromnim podzemnim prostorima iz kojih su dopirali glasovi i zvuci oružja, a gigantske sjenke se pojavljivale na prozorima tornja.⁶⁴ Ime *Boraso*, po Pietru Kandleru,⁶⁵ deriviralo je od rimskog plemićkog imena *Burro* od kojeg potiče i *Burrasia Turris*: Benussi je smatrao da je *Borrasso* iskrivljeni naziv, od latinskog »*Vorago*«, sa značenjem Toranj od Ponora, otuda i *Turris Voraginis*.

Međutim, vjerovatnije je da ime potiče od grofova Borisi, plemića iz Funtane, u čijem je posjedu bio krajem XVI v.; zato se i zvao *Turris Boragio*, a ponekad i *Torre di Campagna*.

Godine 1595. *Torre* je stekao Bernardo Borisi, kada je je postao dio feuda Funtane, kojoj je grofoviji pripadao.⁶⁶ Neki vojni graditelji su se 1597. godine pobrinuli za popravku kaštela, s obzirom da je bio napušten i da je zbog zapuštenosti toranj bio djelom srušen; Coppo, koji ga je posjetio u prvoj polovini XVI vijeka, rekao je da ga je vidio skoro neoštećenog - samo sa jedne strane su se vidjele djelimično porušene zidine.⁶⁷ Godine 1839. priješao je u vlasništvo porodice Gianelli.⁶⁸

Reinvestiturom uz titulu *Conte* i jurisdikcijom u prvoj instanci 1648. godine feud Funtane potvrđen je Borisijevima i ova su prava čuvana do polovine XIX vijeka.⁶⁹

Kapetan Borisi utrošio je znatna sredstva za podizanje Funtane i melioraciju zemljišta na koje je naselio, osim svojih nekadašnjih podložnika, i kolone različitog etničkog porijekla i provenijencije. Uz starosjedioce, na njenim kontradama su se našli doseljenici iz Dalmacije, Crne Gore («iz Zete»), Bosne, Furlanije.... Funtana je bila mala privatna gospoštija, pa su vlasnici opterećivali podanike raznim polufeudalnim i fiskalnim nametima. Osim toga, zadržali su u svojim rukama i one institute koji su u ostalim dijelovima Istre spadali u djelokrug seoske samouprave.⁷⁰

Onovremeni su pisci te stanovnike nazvali «novim», «*jer nema mnogo otkad su pozvani*» iz Mletačke Albanije i dovedeni od strane Gospode Conti-ja Borisija, koperskih plemića koji imaju imanje, dominij i jurisdikciju, s lijepom palatom, sa memorijom na južnoj strani.⁷¹

Funtanski kaštel⁷² («*castello di Fontane*») podigao je 1610. godine Bernardo Borisi, kao što svjedoči prevedeni latinski tekst na nadvratniku kaštela:

⁶³ Isto, p. 1559.

⁶⁴ Isto.

⁶⁵ Isto.

⁶⁶ Isto, p. 1560.

⁶⁷ Isto.

⁶⁸ Isto, p. 1561.

⁶⁹ Gregorio DE TOTO, Feudi e feudatari nell'Istria Veneta, *Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria*, vol. 51-52, Pola 1939-40., pp. 66, 84, 91.

⁷⁰ Miroslav BERTOŠA, *Zlikovci i prognanici (Socijalno razbojništvo u Istri u XVII. i XVIII. stoljeću)*, Pula 1989., str. 35, 67.

⁷¹ Isto, 364-365: FONTANA OLIM GIORGIANA NVNC CASTRVM BORISIVM COMITATVS.

⁷² *Crkve u Hrvatskoj (vodič)*, grupa autora, Zagreb 1996., str. 50.

«U TEBE SAM SE GOSPODINE UZDAO.

1610. SAGRADIO PLEMIĆ BERNARDO BORISI

IZ ZNAMENITE DUKLJANSKE I BARSKE

FAMILIJE BORISI.»

To je kaštel-utvrda renesansnih osobina, pregrađen za vrijeme baroka s novim prozorskim otvorima.⁷³ Kaštel je vjerovatno bio prva građevina tog perioda u Funtani.⁷⁴ Župna crkva sv. Bernarda opata, patrona i zaštitnika mjesta, jednobrodna građevina sa sakristijom, sagrađena je 1621. godine.⁷⁵ Oktagonalni zvonik u sklopu crkve visok je 34 metra. Crkva je zapravo najvjerovatnije rekonstruisana ili podignuta na temeljima starijeg sakralnog objekta, po zavjetu učinjenom Djevici Mariji, kako je, uz grb, napisano na ulaznom portalu:

DEIPARÆ . MARLÆ VIRGINI . SACRUM
BERNARDVS BORISIVS EX VOTO . D. MDCXXI⁷⁶

Na nadgrobnoj ploči iz 1706. godine, u crkvi, gdje je pokopan *conte* Marcantonio Borisi, nalazi se grb te plemićke familije. Unutrašnjost crkve je renovirana, sa dva lateralna barokna oltara.⁷⁷ Iza oltara na zidu je vrijedna slika na platnu koja predstavlja Bogorodicu s Djetetom i svecima. Slika nepoznatog autora najznačajnija je umjetnina koja se danas čuva u Funtani. Po stilskim odrednicama očigledne su dvije odvojene cjeline: gornji statički prizor Bogorodice s Djetetom pripada renesansi, a donji prizor svetaca baroku. Na lijevom bočnom oltaru slika je Bogorodice s Djetetom, sv. Dominikom i sv. Katarinom, nazvana i Majka Božja od Svete krunice. Ovo ulje na platnu nepoznatog autora nastalo je početkom XVII v. u stilu ranog venecijanskog baroka.⁷⁸

Stvaranje navedenih građevina je iskazivalo sintezu društvenih mogućnosti i nivo estetskog osjećaja Borisijevih, ali i proces srašćavanja s novom sredinom, koji je ipak praćen ustrajnom usmjerenošću prema ishodišnom području.

Pogoršavanje društvenih prilika na području Bara utiče na to da bijeg prema sigurnijim područjima postaje jedini način opstanka. Oktobra 1610. godine Senat je već razmatrao pitanje naseljavanja Istre; dobivši odobrenje da dovede ljude, Luka Dui-mo je poveo iz Bara 6 porodica sa 35 članova i smjestio ih u Bečiće, a on se uputio u Kotor da moli providura da ih što prije preveze u Istru (3. decembar 1610.).⁷⁹ Uskoro je (22. decembra) u Paštroviće pristigao veliki broj Barana, bez znanja i odobre-

⁷³ Up. Renesansno-barokni kaštel Borisi iz 1610. *Funtana, Hrvatska enciklopedija*, sv. 4, Zagreb 2002., str. 72.

⁷⁴ *Crkve u Hrvatskoj (vodič)*, grupa autora, Zagreb 1996., str. 50.

⁷⁵ Crkva je produžena 1941., a obnovljena 1988. godine. Zvonik je onovljen 2000. godine. Isto.

⁷⁶ D. ALBERI, p. 1341.

⁷⁷ Isto.

⁷⁸ Funtana – turistička zajednica mjesta, <http://www.istra.com/funtana/cro/povijest.asp> (6. 10. 2003.).

⁷⁹ Dr Gligor STANOJEVIĆ, Naseljavanje Istre u XVII vijeku s osvrtom na iseljavanje iz Crne Gore i crnogorskog primorja, str. 437.

nja kotorskog providura Morosinija, koji su čekali prevoz za Istru. Krenuli su sredinom januara 1611. godine. Rašporski kapetan Pietro Bondumier izvještava 4. februara 1611. o «*Famiglie d'Albania*» koje su doplovile brodom u Istru; u Buzet su došli «*Luca de Duimo*⁸⁰ *co' un suo compagno, e con altri cinque Albanesi, capi di famiglia... con anime in tutto nonanta*», «loše obučeni, bez ikakve stvari za život, stoke, lišeni poljoprivrednog inventara i potrebiti za sve»; «*...et che essi, raccordandosi d'esser nati sudditi della Serenità Vostra, hanno abbracciato uolentieri il partito; et si sono risoluti di uenir à morire sotto il suo Principe Naturale.*»⁸¹ Prema izvoru od 7. februara 1611. bile su iskrčane u Červaru kraj Poreča «*famiglie, che, leuate dal territorio d'Antiuari, da Luca de Duimo, sono capitate in questa Prouincia...*».⁸² Muškaraca je bilo 47, a porodica ukupno 18. Neki od lokaliteta odakle su iseljenici koji se pominju u dokumentima su: *Sosina, Spiza, Susan(i), Taggiomil, Marcovich, Montenegro, Antivari*.

Kapetan je smatrao da se niko ne bi mogao bolje pobrinuti za njih i dati pobožnim djelom zadovoljstva Prejasnom Principu od kapetana Bernarda Borisija, brata «*de Messer Marc'Antonio, che serue la Serenità Vostra... nel carico di Dragomano Grande in Constantinopoli.*»⁸³ Naveo je da je on doveo u dobro stanje mjesto na odnosnoj teritoriji nazvano Funtane, sa brojnim terenima, koje mu je ustupio pok. Marc'Antonio Erizzo, Bondumierov prethodnik. Nadalje, kazao je da je Borisi doveo 19 familija iz zavičaja, te da bi mogao pripremiti terene i za navedene pridošlice, «*et quando fusse souenuto di qualche summa di danaro, per prouederli d'animali, et altro*» biće uvjerena Vaša Prevedrost «*di rihauere il suo*» budući da drži dobra i u Kopru i na ovoj teritoriji, koja vrijede mnogo, a prima čak i njegova kuća godišnju penziju koju joj je dala Vaša Prejasnost od 100 dukata na godinu, preko blagajne Hvara, «*che potria facilmente renunciarli sino all'intiera satisfactione di quanto li fusse dato in souentione per tal conto*». Kapetan dalje ističe: «Ne želim izostaviti da Vam kažem, s obzirom da se našao ovdje na iskrcaju ovih ljudi, budući i on rođen u Baru, prepoznao se sa nekima od ovih staraca, koji su bili njegovi radnici, dok se taj grad nalazio pod dominijem ove Prejasne Republike: te sam vidio da ovaj narod pokazuje izuzetnu utjehu računajući na njega. Ja nikako nisam htio rasuđivati u vezi sa tim o kapetanu Bernardu dok prethodno ne primim vašu zapovijed, koju očekujem; a zajedno da mi bude otposlat novac koji sam potrošio za tu priliku...».⁸⁴

⁸⁰ Bivši vojnik mletačkih naoružanih barki, napustivši vojničku službu, pokušao je sa trojicom sudrugova da zarađuje novac vrbovanjem i dovođenjem crnogorskih porodica iz svojeg zavičaja u Istru. *Pisma i poruke istarskih rektora*, Svezak I. Od 1607. do 1616. Sastavio i obradio Miroslav BERTOŠA, Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium, Volumen 52, JAZU Zagreb 1979., str. 49, 52, 54.

⁸¹ *Pisma i poruke istarskih rektora*, Svezak I. Od 1607. do 1616. Sastavio i obradio Miroslav BERTOŠA, Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium, Volumen 52, JAZU Zagreb 1979., str. 51.

⁸² Isto, str. 52-53.

⁸³ Isto, str. 96.

⁸⁴ Isto.

Već 6. aprila 1611. stigli su «*altri 40 Albanesi*» «*partitisi dal paese Turchesco*» «*nouamente venuti insieme con quel Luca de Duimo, che uenne... con gl'altri 87. Albanesi, il mese di Gennero passato....*».⁸⁵ Ukupno je bilo 25 porodica.⁸⁶

Braća Bernardo, **FRANCESCO** i Marc'Antonio Borisi, «barski plemići», poslije pada svoga grada u turske ruke preseliše se u Istru, a takođe i njihovi stričevi braća⁸⁷ Bruti.⁸⁸ Tako stoji u dokumentu od 26. aprila 1617.⁸⁹ Međutim, ove navode treba prihvatiti s rezervom i eventualno prije misliti na njihove ujake, zbog činjenice da se ugledna familija Brutti kao plemićka bilježi u Kopru⁹⁰ od 1575. godine («*ebbero nel 1717, 1735 e 1736 il titolo di Conte*») i javlja u mnogim službama Mletačke Republike. Osim navođenja Bruttija kao ulcinjskih patricija 1553. godine, pred pad Ulcinja pod tursku vlast pominje se *Cavalier Brutti* u vezi s akcijama «*per tenere certe frontiere di San Zorzi alla Bogiana*»,⁹¹ ali i kao knez Ulcinja.⁹² Antonio, *cavaliere aurato*,

⁸⁵ Isto, str. 59.

⁸⁶ Vjerovatno je tada stiglo 10 porodica iz Spiča sa 48 lica, bez najmanje stvari potrebne za život. Sredinom septembra došla je u Istru i treća grupa iseljenika iz Mrkojevića. Posljednja grupa od 13 porodica sa 69 ljudi, pod vođstvom Luke Zorzije stigla je u Novigrad 13. januara 1612. godine; na putu je umrlo 5 ljudi. Četiri barska plemića, bojeći se turske odmazde, molili su 16. jula 1622. godine kotorskog providura da im omogući prelazak na mletačku teritoriju. Pod vođstvom Petra Nikovića iz Mrkojevića iselilo se oktobra 1622. godine u Istru 150 Crnogoraca, a malo zatim, pod vođstvom popa Ivana iz Mrkojevića 35 porodica, svi «grčke» vjeroispovijesti, izuzev jedne muslimanske porodice. U novembru 1622. još 15 ljudi sa Bojane i 20 iz Mrkojevića stiglo je u Istru, «prinudeni zbog vanredne turske tiranije da napuste svoju rodnu zemlju». Već u maju 1623. turski prvaci Bara, Ulcinja i Lješa, a naročito skadarski paša, bili su riješeni da tuže Mlečane na Porti zbog odvođenja njihovih podanika. Poslije kuge u Istri 1631-32. godine, upućena je 1633. grupa iseljenika iz okoline Bara, uglavnom iz Mrkojevića prema Istri; sredinom marta Petar Popa iz Mrkojevića sa 46 ljudi stigao je u Poreč. Dr Gligor STANOJEVIĆ, Naseljavanje Istre u XVII vijeku s osvrtom na iseljavanje iz Crne Gore i crnogorskog primorja, str. 438, 441-443, 445. Mnogi od doseljenika stupili su na mletačke naoružane barke. U testamentu od 8. avgusta 1637. pominje se *Millos da Marcovichi habitante alle Fontane in Istria*. S obzirom da je oporučilac, takođe Mrkojević, bio pripadnik «*barche armate*» stacioniranih u Istri, ponajprije u Kopru, može se pretpostaviti da je održavao kontakt sa navedenim doseljenikom na posjed Borisijevih. Državni arhiv Zadar, Spisi zadarskih bilježnika, Zuanne Braicich, b. XIII, fasc. 10, br. 379, 8. avgust 1637.

⁸⁷ Up. Bratti – «*Antica famiglia Nobile di Capodistria, oriunda dell'Albania nel secolo XIII,*» «... *aggregata al Nobile Consiglio di Capodistria il 28 aprile 1423*» u Gedeone PUSTERLA, *I nobili di Capodistria e dell'Istria, con cenni storico-biografici*, Capodistria 1888., pp. 8, 23-24 i Giovanni RADOSSI, *Monumenta heraldica Iustinopolitana, Stemmi di rettori, di famiglie notabili, di vescovi e della città di Capodistria*, Colana degli Atti, Centro di Ricerche Storiche - Rovigno, n. 21., Rovigno-Trieste 2003., pp. 96-97. «*i Bratti in origine Brutti, dovettero mutare quest'ultimo cognome per la estensione presa dai loro casati, i quali si ramificarono in più luoghi della provincia e fuori.*» Isto, p. 96.

⁸⁸ Dr Gligor STANOJEVIĆ, Naseljavanje Istre u XVII vijeku s osvrtom na iseljavanje iz Crne Gore i crnogorskog primorja, str. 433.

⁸⁹ Isto; DIREZIONE, Senato Mare – *Cose dell'Istria, Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria*, anno XIII, fasc. 3-4, Parenzo 1897, p. 438.

⁹⁰ Up. Giovanni RADOSSI, *Monumenta heraldica Iustinopolitana, Stemmi di rettori, di famiglie notabili, di vescovi e della città di Capodistria*, p. 98: za porodice Bratti i Brutti («*La Nobile Famiglia Brutti, che al cadere dell'Epiro sotto il tirannico giogo del Turco, scielse per suo soggiorno Giustinopoli*») neki istarski istoričari smatraju da potiču od istog roda, iako su prvi došli u Koper u XIII, a drugi u XVI v.; osim njih, u Koper su «*dall'Albania*» prispjeli i «*Borisi (da Antivari)*», Bruni i Ducaini. Isto, pp. 98, 103.

⁹¹ Relacija Bernarda Contarinija, providura u Kotoru godine 1572. *Mletačka uputstva i izvještaji*, Svezak IV, Sabrao i obradio Grga NOVAK, JAZU, Zagreb 1964., str. 100.

⁹² Miloš I. MILOŠEVIĆ, Boka Kotorska, Bar i Ulcinj u kiparskom ratu (1570-1573), Boka, Sv. 4, Herceg-Novi 1972, str. 21.

oženio je Mariju Bruni, a bio ubijen od strane Turaka 1572. godine. Njihov sin Jakov, rođ. 1542., između 1572. i 1575. iselio se u Koper, utemeljujući tamošnju granu familije. Godine 1593. izabran je za Kapetana «*degli Schiavi*», koju dužnost je obavljao još 1614. g.⁹³ Barnaba Brutti *di Giacomo* (r. 1583/5.-†1660.), mletački dragoman u Carigradu stekao je 19. avgusta 1619. zaslužno priznanje titule punopravnog mletačkog viteza (*cavaliere di S. Marco*),⁹⁴ dok se u dukalu Antonija Priulija pominju zasluge te familije u mletačkoj javnoj službi. Njegov praunuk Agostino (rođen 1729.) Brutti, sin Barnabe Cristoforova, oženio je **CATARINU BORISI**. Conte Barnaba (rođen 1786.) Brutti, sin Agostina, potestat Kopra 1818.-1822., oženio je **SANTU BORISI**.⁹⁵ Prema Domenicu Venturiniju, Brutti, porijeklom iz Albanije, već su 1361. godine ustupili svoje dračko⁹⁶ gospodstvo Mletačkoj Republici.⁹⁷

Prethodno je naveden podatak da se Borisi smatraju «*nobili di Capodistria dal 1617*»,⁹⁸ agregirani su u Veliko Vijeće 1622. godine,⁹⁹ dok se njihov posjed u Koprpu pominje već 1611. godine.

Značajne veze ovih porodica sa Vlaškom i Moldavijom uspostavljaju se boravkom Radu Minhea (1586-†1626.), sina vlaškog vojvode (1577-1583.; 1585-1591.) Minhea II Renegata (1559.-†1601.) - kneza u Vlaškoj (1601-1602., 1611-1616., 1616-1619., 1620-1623.) i Moldaviji (jul 1616. – februar 1619.; avgust 1623. – januar 1626.) – u djetinjstvu kratko vrijeme u Koprpu, pod tutelom Giacoma Bruttija.¹⁰⁰

Marcantonio Borisi pominje se u vezi sa dokumentom od januara 1619. godine (*busta 11*), koji je stigao u Veneciju.¹⁰¹ Diplomatske aktivnosti Borisijevih u naznačenom pravcu vezuju se za (prema nekim piscima) Dalmatinca Gaspara Gratianija

⁹³ Giovanni RADOSSI, *Monumenta heraldica Iustinopolitana, Stemmi di rettori, di famiglie notabili, di vescovi e della città di Capodistria*, p. 101.

⁹⁴ Lovorka ČORALIĆ, Nazočnost, život i djelovanje koperskih doseljenika u Veneciji od XV. do XVIII. st., *Annales. Anali koprškega primorja in bližnjih pokrajin*, sv. 5/94, Koper 1994., str. 175.

⁹⁵ Giovanni RADOSSI, *Monumenta heraldica Iustinopolitana, Stemmi di rettori, di famiglie notabili, di vescovi e della città di Capodistria*, p. 101, 102.

⁹⁶ Rodonačelnik porodice Marco Brutti, plemić Drača, rođen je 1285. godine. Bartolomeo Brutti, rođ. 1415., sin Giacoma, bio je vice-bailo i kapetan Drača. Njegov sin Antonio, rođ. 1446., obavljao je iste dvije dužnosti, a od 1466. bio je dragoman. Barnaba Antunov, rođ. 1474., izbjegao je u Lješ, dok je njegov sin Antonio (1518.-1572.) priješao u Ulcinj. Porodica je dala i četiri biskupa: Petra de Brutis, kotorskog biskupa (1471-1493.), Antuna, ulcinjskog, Jakova III Bruttija, novigradskog (1671.-1679.) i Agostina, biskupa Caneje i Kopra (Avgustin Bruti, 1733/4.-1747.), te mnoge druge istaknute članove. Giovanni RADOSSI, *Monumenta heraldica Iustinopolitana, Stemmi di rettori, di famiglie notabili, di vescovi e della città di Capodistria*, pp. 98, 101. *Opći šematizam katoličke crkve u Jugoslaviji*, Zagreb 1975., *Cerkev v Jugoslaviji*, 1974., str. 277, 477, 612.

⁹⁷ Gregorio DE TOTO, Feudi e feudatari nell'Istria Veneta, *Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria*, vol. 51-52, Pola 1939-40., pp. 77, 91.

⁹⁸ Isto, p. 91.

⁹⁹ Franceso SEMI, *Istria e Dalmazia, uomini e tempi, Istria e Fiume*, a cura dell'I.R.C.I. Istituto regionale per la cultura istriana, 1991., p. 499.

¹⁰⁰ Cristian LUCA, Influssi occidentali sull'atteggiamento politico di alcuni principi dei paesi romeni nei secoli XVI e XVII, *Quaderni della Casa romena*, sv. 2, Bukurešt – Venezia 2002. http://www.geocities.com/serban_marin/luca2.html (11. 1. 2005.).

¹⁰¹ I «*documenti turchi*» dell'archivio di stato di Venezia, Inventario della miscellanea a cura di Maria Pia PEDANI FABRIS, Ministero per i beni culturali e ambientali, Ufficio centrale per i beni archivistici, Venezia 1994., p. 327.

(1575/80.-†1620.), moldavskog vojvode od februara 1619. do septembra 1620., koji je od 1606. obavljao dužnosti tumača (govorio je hrvatski, italijanski, njemački, engleski, turski, grčki)¹⁰² i diplomate za razne evropske države (za engleskog ambasadora u Carigradu, toskanskog nadvojvodu i španskog vicekralja u Napulju), pregovarajući o oslobađanju hrišćanskih zatočenika iz ruku korsara Barbarije u sjevernoj Africi. Postao je dragoman na Porti, 1615-1618. bavio se otomansko-habsburškim graničnim pregovorima na relaciji Carigrad – Beč i Prag, i igrao igru dvostrukog špijuna, što mu je koristilo da dođe na tron autonomne moldavske kneževine, 4. februara 1619. godine. Nakon imenovanja moldavskim vojvodom (knezom), Gasparo Graziani (Gaspar Gracianis, Grațianis) je nastojao da konkretizuje bračni projekt koji bi mu omogućio da se okoristi dragocjenom diplomatskom saradnjom i političkom podrškom Mletačke Republike kod Porte, preko baila u Carigradu i velikog dragomana te ambasade Marc' Antonia Borisija. Ciljajući nesumnjivo na neposredne političke rezultate koje je želio da postigne diplomatskim zagovorima mletačkog predstavništva u Carigradu, Grazianiju je cilj bio da oženi jednu kćerku Borisija.

Plan moldavskog kneza, međutim, nije imao povoljan ishod zbog političke težine koju je preuzimao realizacijom koja bi, na jedan ili drugi način, okončala koherentnost diplomatske strategije Venecije prema Otomanskom Carstvu, čiji je vazal bila Moldavija. Pisma koja je Gasparo Graziani uputio duždu, iskazujući divljenje mletačkom sistemu uprave, te raspoloživost služenja interesima Mletačke Republike u jugoistočnoj Evropi, laskajući vrhovništvu visokih magistratora Serenissime, nisu uspjela da sakriju prave razloge pretjeranosti dobre volje moldavskog kneza. Stoga su Mlečani s relativnom lakoćom odgonetnuli ulogu koju je u kontekstu spoljne politike Grazianija preuzimao ovaj potencijalno izvrstan bračni sporazum s jednom od kćerki dragomana Marc' Antonija Borisija. Graziani je želio važnog i iskusnog saveznika u osobi budućeg tasta, koji je održavao vrlo razvijene kontakte sa najuglednijim carigradskim i otomanskim dostojanstvenicima, nadajući se i podršci koju bi mu sam bailo mogao ponuditi, s obzirom na njegovu vjernost venecijanskim interesima na Levantu - imajući cilj da i pored nepovjerenja Porte konsoliduje saobraćanje spoljne politike s podrškom Serenissime. Tako je nesumnjivo mogao pregovarati o detaljima upućivanja antiotomanske vojne kampanje, o kojoj je očigledno razmišljao od dolaska na položaj kneza. Ni upornost Grazianija, niti inicijalna saglasnost dragomana Borisija,¹⁰³ kao ni vjerovatne preporuke u tom smislu venecijanskog patricija Paola Minija, čiji su razgovori s novoimenovanim knezom Moldavije počeli u Carigradu i nastavili se u moldavskom glavnom gradu, ipak nisu razbili neumolji-

¹⁰² Manfred STOY, Gaspar Grațiani, Fürst der Moldau 1619-1620: seine marginale Rolle in den Anfängen des Dreißigjährigen Krieges, *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, 112. Band, Heft 1-4, Oldenbourg 2004., s. 306.

¹⁰³ Manfred STOY, Das Wirken Gaspar Gracianis (Grațianis) bis zu seiner Ernennung zum Fürsten der Moldau am 4. Februar 1619, *Südost-Forschungen, Internationale Zeitschrift für Geschichte, Kultur und Landeskunde Südosteuropas*, Band XLIII, R. Oldenbourg / München 1984., s. 49-122. Up. 7. Der Vertrag von Komorn im Jahre 1618. - str. 105.: „Bonomo je sada od skoro jasno sumnjao da je Iskender potkupljen od venecijanskog dragomana Marc Antonija Borisija.“ „Prije odlaska za Iași Gracianija je zaukupio još i privatni problem. U Odi biseru Jadrana priznao je da je Republici Veneciji do sada odricao dužno poštovanje i ujedno je zamolio Baila Almara Nanija za dozvolu da se smije oženiti kćerkom venecijanskog tumača Marc Antonija Borisija. Ovo je tim čudnije, jer se upravo i Borisi uvijek nepovoljno izjašnjavao o Gracianiju. Bailo se nije usuđivao da u ovoj stvari donese odluku svojom voljom i molbu je prosljedio duždu. Prosac ipak za sada nije imao uspjeha.“ Isto, s. 120-121.

vo rezonovanje Serenissime. Vjerovatno je odbijanje Senata, Vijeća Desetorice i državnih inkvizitora u kratko vrijeme indiciralo Marc'Antoniju Borisiju¹⁰⁴ put koji će slijediti. U stvari, odbijanje da se da saglasnost na brak njegove kćerke sa Grazianijem već se otvoreno manifestovalo od 1619. godine, u korespondenciji bailu koja je izgleda u tom smislu sadržala prilično precizno upravljene indicije.

Gratianijeve nade bile su posebno vezane za ubjeđenje da će ulazak Habsburga u rat na odlučujući način ojačati hrišćanske snage i dovesti do konačne pobjede protiv zajedničkog neprijatelja. Međutim, interesi Austrije bili su okrenuti unutrašnjim problemima vezanim za izbijanje Tridesetogodišnjeg rata.

Tako je inicijativa Gaspara Gratianija, koji je postao otvoreni saveznik Poljaka u njihovom poduhvatu protiv Osmanlija 1620. godine, lišena carske pomoći, tragično propala nakon pobjede koju je iste godine vojska Porte izvojevala u Moldaviji. Hrvata, vjerovatno iz Gračaca,¹⁰⁵ ubila su kod Cecore na Prutu 19/20. septembra dva moldavska bojara, dok je bio u bjekstvu, nakon poraza svojih trupa, koje su bile pod komandom «italo-levantina» Bernarda Borisija.

Evropska putovanja, na kojima je Gratiani stupao u kontakt s kraljevima zapadnih država nisu mnogo uticala na njegov stav u unutarnjoj politici, već su indukovala strategiju koju je slijedio u spoljnoj politici, da samo veliko savezništvo, u kojem će

¹⁰⁴ "...visita del Gratiani, eletto voivoda di Bogdania, nella quale contenendosi diversi ragionamenti li ha posto in scrittura, che qui allegata Le inviamo, stimandola degna della notizia di Vostre Eccellenze. Apreso anco per occasione de diverse istanze, fatte a Messer Marc'Antonio Borisi Dragomanno grande, perchè egli si disponga dare in matrimonio una sua figliola allo stesso Gratiani....

Dalle vigne di Pera, a 16 di febbraio 1619."

"...Gasparo Gratiani, eletto Voivoda di Bogdania, che si mostra pieno di buona disposizione verso la Repubblica et di una scrittura di Marc'Antonio Borisi Dragoman Grande, per le istanze che li sono fatte da esso Gratiani, perchè li dia una di sue figliole per moglie, mostrandosi il Borisi di aborrire la proposta, (per) desiderio di conservarlo amico, ma supplicando di consiglio, et risoluto di non si va scortar dalla volonta della Repubblica. LCX, vedi la deliberazione 3 aprile 1619 in filza segreta."

"1619, 20 marzo, in Consiglio di X..."

Ricevemo dopo le Vostre lettere de 17 gennaio, quelle anco de Primo febraro passato, in proposito di quanto è passato tra il Gratiani et il Borisi nostro Dragoman Grande per la riconciliazione tra di loro seguita. All'officio dal medesimo Gratiani con Voi fatto per farsi creder ben disposto verso le cose della Repubblica nostra, et la sua istanza per ottenere in matrimonio una figliola di esso Borisi, et come habbiamo col Consiglio nostro di X stimato assai fatti emergenti, così ci è piaciuta la risoluzione Vostra di haverne dato particolare conto ai Capi del detto Consiglio, et prudentissima la maniera che havete tenuta nelle Vostre risposte, et li discorsi, et considerazioni Vostre in detti propositi, et come delle prime lettere..."

"1619, 20 marzo, in Consiglio di X

Che le lettere dell'Ambasciatore e Baylo nostri in Costantinopoli del primo febbraio prossimamente passato, di quanto ha loro conferito il Borisi Dragoman Grande per la richiesta fattali dal Gratiani di una sua figliola per moglie, et esortationi a questo di Assan Bassa, et del Mufti, con l'officio perciò fatto anco dall'Ambasciatore d'Inghilterra col Baylo predetto, siano rimesse ai Savi del Collegio nostro, commessa per un Segretario di questo Consiglio la debita segretezza, et così anco al Senato e come ad essi parerà. « C. LUCA, Influssi occidentali sull'atteggiamento politico di alcuni principi dei paesi romeni nei secoli XVI e XVII.

¹⁰⁵ Up. Manfred STOY, Das Wirken Gaspar Gracianis (Grațianis) bis zu seiner Ernennung zum Fürsten der Moldau am 4. Februar 1619, s. 51-56, 84-85.

biti ujedinjene sve snage Hrišćanstva, može definitivno poraziti Otomansku Imperiju i okončati tursku vladavinu u Evropi.¹⁰⁶

Uzavrelost antiotomanskih pobuna koja je prožimala područje Balkana¹⁰⁷ imala je podržavaoce koji su razmatrali mogućnost preduzimanja vojne kampanje hrišćanskih zemalja. Tako i porodicama Borisi i Brutti, koje su po nasljednoj liniji konstantno opskrbljivale Serenissimu dragomanima za ambasadu u Carigradu nisu bili strani odnosni ratni planovi protiv Otomanske Imperije, a njihove veze s Gasparom Gratianijem podstakle su moldavskog kneza da pristupi projektovanoj kampanji i 1620. otpočne s neprijateljstvima prema Porti.

Nakon pogoršanja odnosa između Porte i Venecije Marc'Antonio Borisi je uhapšen i okrutno ubijen - zadavljen u turskoj tamnici. Nakon 36 godina revnosne, vjerne i odistinske službe uslijedila je časna smrt Marc'Antonija davljenjem kraj prijestonog divana zbog toga što je «*al cospetto di quel barbaro Ministro*» s neustrašivim duhom branio pravo i dostojanstvo domovine.¹⁰⁸

Prestiž Borisijevih ogleda se i u njihovim transakcijama u različitim krajevima Istre: 1619. godine komuna Motovuna pozajmila je od Francesca Borisija i nasljednika, na 5 godina, 1.000 dukata i ustupila im u zalogu prihode Novaka motovunskih. S obzirom da su nakon toga Borisi povećali pozajmicu na 3.700 venecijanskih lira, 1647. godine preduzeli su pravne korake u cilju preuzimanja Novaka, koji je posjed bio podvrgnut prodaji javnim nadmetanjem, ali bio dodijeljen po pola Girolamu de Carlu i posjednicima Polesini iz Motovuna.¹⁰⁹

Društveni ugled Borisijevih prikazan je u umjetnosti i graditeljstvu Istre i izvan Funtane. Kada je riječ o graditeljstvu, značajka istarskog plemstva od XVII vijeka je gradnja vlastitih vila, ladanjskih kuća na veleposjedima u gradskoj okolini. Tako su stanciju – ljetnikovac u okolini Kopra imali i Borisijevi,¹¹⁰ dok se 1681. navodi već pomenuta FONTANA OLIM GIORGIANA NVNC CASTRVM BORISIVM COMITATVS.¹¹¹ Na polju likovnosti, društvena važnost Borisijevih očituje se i u jednoj sli-

¹⁰⁶ C. LUCA, *Influssi occidentali sull'atteggiamento politico di alcuni principi dei paesi romeni nei secoli XVI e XVII*. Up. «Schreiben an Kaiser Ferdinand II., den Großherzog Cosimo II. der Toskana, Papst Paul V. und König Philipp III. von Spanien bleiben bis auf eine Ausnahme offenbar ohne Widerhall.» Manfred STOY, *Gaspar Gračiani, Fürst der Moldau 1619-1620: seine marginale Rolle in den Anfängen des Dreißigjährigen Krieges*, s. 314.

¹⁰⁷ „Dabei ist darauf hinzuweisen, dass sich Gračiani während seines letzten Wiener Aufenthaltes im Jahre 1618 einer Bewegung anschloss, die sich die Befreiung der Balkanvölker von der osmanischen Herrschaft zum Ziele gesetzt hatte, nämlich die sogenannte Milice Chrétienne bzw. Militia Christiana, wobei sich schon seit dem Beginn des 17. Jahrhunderts Charles de Gonzague, Herzog von Nevers, und der Kapuziner und und Vertraute Richelieus, Père Joseph, um eine Wiederbelegung des alten Kreuzzugsgedankens bemüht hatten.“ Manfred STOY, *Gaspar Gračiani, Fürst der Moldau 1619-1620: seine marginale Rolle in den Anfängen des Dreißigjährigen Krieges*, s. 313.

¹⁰⁸ G. CAPRIN, *L'Istria nobilissima*, sv. II., Trieste 1905., p. 222.

¹⁰⁹ D. ALBERI, p. 1178.

¹¹⁰ Radmila MATEJČIĆ – Barok u Istri i Hrvatskom primorju, u: Anđela HORVAT – Radmila MATEJČIĆ – Kruno PRIJATELJ, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb 1982., str. 408. Up. Francesco SEMI, *Le ville gentilizie istriane*, *Le tre Venezie*, anno IX, Venezia 1937., pp. 310-312.

¹¹¹ Marino BUDICIN, *Le opere urbano-architettoniche dei centri di podesteria dell'Istria ex Veneta nei disegni dell'Archivio di Stato di Venezia (secc. XVII-XVIII)*, *Atti Centro di ricerche storiche – Rovigno*, sv. 26, Trieste – Rovigno 1996., pp. 73-133. U popisu regesta preko 130 crteža koji su ikonografski izvor o onovremenom graditeljskom nasljeđu Istre, na str. 93 nalazi se veduta Fontane pod gore navedenim naslovom.

ci, moguće iz Pirana, koja reprodukuje procesiju povorke (u čast sv. Đorđa), koju čini 20 plemića, pet paževa i dva kapelana, s dodatih, da bi istakli sjaj povorke, nekoliko lakeja, dva trubača i dva gondolijera. Među plemićima u povorci bili su Giov. Antonio Brutti, Capitano Marco Brutti, C. Marc'Antonio Borisi, Conte Francesco Borisi, a među paževima od 10 do 12 godina, **PIETRO BORISI**, sin Marc'Antonija.¹¹²

Pietro Borisi oženio se 7. avgusta 1634. godine **MARIJOM VERZI**. Njihov nasljednik u pravoj liniji je **MARC'ANTONIO**, rođen 30. juna 1637. i nazvan po djedu.¹¹³ Imali su još tri sina: Bernarda, Francesca i Marina.

Pietru Borisiju je diplomom dužda Francesca Molina od 31. marta 1648. potvrđen naslov *Conte Veneto «di Fontane»*,¹¹⁴ civilna i krivična jurisdikcija, niža i viša u prvoj instanci, s apelacijom u Koper, Magistratu nad feudima.¹¹⁵ «*Mittelst Decret des venetianischen Senates de dato 31. März 1648 ist den Provveditori über die Lehn gestattet worden dem Peter Borisi, aus Capo d'Istria in Istrien gegen Erlag von tausend Ducaten mit dem Jurisdictions-Lehn Fontane (einem Dorfe sammt Castell) zu belehnen.*»¹¹⁶

Tri godine kasnije, 1651. Borisi je lišen jurisdikcije nad Funtanom zbog ubistva koje je počinio nad jednim od pripadnika slovenske populacije. Osam godina kasnije, venecijanska je vlada, sučeljavanjem i svjedočenjima, rigorozno nastavila postupanje, zbog lažnih pisama i nasilnih akata protiv Borisa, na teret slovenskih mještana Funtane. U takvoj je situaciji ubistvo koje je počinio Borisi smatrano kažnjivim u lakšem obliku, budući da je bio stavljen na provjeru u vezi sa odnosnim licima.¹¹⁷

Godine 1657., dok je uživatelj posjeda Funtane bio upravo grof Piero Borisi, došlo je do veoma oštrog sukoba s grupom seljaka-kolona koji su za *kòmun* tražili prava koje su imale *vicinie* (skupovi seljaka, *vicina*, nekoga sela). Piero Borisi nije na to htio da pristane, pa se obratio za pomoć i podršku rašporskom kapetanu Girolamu Priuliju, čijim je posredstvom uputio protest i članovima Vijeća deseterice u Veneciji. Glavnim oponentima svojih feudalnih prava – i podsticateljima seljaka na otpor i isticanje zahtjeva za izjednačavanje pravnog položaja privatnog feuda i ostalih sela u mletačkoj Istri – označio je Jura Senjića, zvanog Grgeta, Vulaša Mikulića, Mata Milanovića i Mata Kožljana. U protestu od 31. decembra 1657. nazvao ih je «najgorim navodiocima na zlo i kolovođama» i optužio da «neprestano rovare i dovode podanike u napast, kako bi oduzeli mojoj kući ne samo zakonska prava – ostvarena krvlju mojih predaka – već i unijeli nemir među stanovništvom svakodnevnim nanošenjem teških šteta.»¹¹⁸

Četvoricu buntovnika – koji su, prema Borisiju, jedino zastrašivanjem stekli pristalice – grof je optužio da zahtijevaju osnivanje punopravne *vicinie* za izbor župana i

¹¹² Isto, p. 234.

¹¹³ Carl Georg Friedrich Heyer von ROSENFELD, *Wappenbuch Der Adel des Königreichs Dalmatien*, Nürnberg 1873, s. 99.

¹¹⁴ Isto, s. 5, 30.

¹¹⁵ D. ALBERI, p. 1343.

¹¹⁶ Carl Georg Friedrich Heyer von ROSENFELD, *Wappenbuch Der Adel des Königreichs Dalmatien*, Nürnberg 1873, s. 99.

¹¹⁷ D. ALBERI, p. 1343.

¹¹⁸ Miroslav BERTOŠA, *Zlikovci i prognanici (Socijalno razbojništvo u Istri u XVII. i XVIII. stoljeću)*, Pula 1989., str. 35, 67.

župnika. Oni, tvrdi Piero Borisi, naoružani «dugim i kratkim arkebuzama» («*armati d'Arcobuggi lunghi e curti*») svakodnevno obilaze seoske domove i prisiljavaju seljake da im se pridruže, «obećavajući oslobađanje od uobičajenih i ugovorom propisanih davanja koje su im podanici dužni plaćati na osnovu javnih naredbi» (*promettendoli di liberarli dalle solite, et patuite contributioni, che con Decreti pubblici mi devono*).¹¹⁹

«Kolovođe i podsticatelji na pobunu» (*caporioni, e sedutori*) prijete, oružjem u rukama, da će ubiti ili zapaliti kuće onima koji ne budu pristali uz njih, sijeku hrastova stabla rezervisana za Arsenal u Veneciji i «ne priznaju nikakvu višu vlast od svoje drzovitosti» (*non conoscendo altra superiorità che la loro arditezza*).¹²⁰ Posjednik Funtane je po vlastitim riječima «lišen svojih prerogativa i imetka» (*et io à questo modo resto privo di prerogative, et de miei haueri*).¹²¹

Atmosfera na tom malom feudu bila je toliko nabijena društvenim sukobima i napestostima da je došlo do polarizacije među podanicima: uz Borisija su stala dvojica posjednika (*signor Vincenzo Valentini* i *signor Francesco Fabris*), župan Mikica Pelicarić i požup Zvane Zusto, te koloni: Miho Propošin, Jure Ribarić, Mate Janković, Moro Barberin, Piero Gortan, Mate Stavre, Zorzi Maraspin, Miho Starić i Zvane Sion. Ostali su bili pristalice oponentata, za koje valja pretpostaviti da su bili brojniji.¹²²

Petru Borisiju je venecijanskim dukulom od 14. avgusta 1665. ovo leno priznato uz titulu *Conte* i na temelju ove investiture je upisan u *Libro aureo* titulisanih.¹²³ Pietro je umro prije 1686. godine.

S obzirom da su Barani bili znatno usmjereni na Poreč, te da je u vremenu 1669-1692. u Poreču naseljeno 35 porodica od kojih su neke primljene i u plemićki stalež, nije isključeno da se u vezi sa tim godine 1680. pominju veleposjednici Borisi.¹²⁴ Prema svjedočenju conte Bernarda Borisija jedan transport je uslijedio 2. oktobra 1674. godine.¹²⁵

Na svojem pretka, velikog dragomana, Borisi su se pozivali i kada su ih veliki troškovi oko smještaja i bijeg porodica s kreditima dobijenim za kupovinu poljoprivrednog alata i stoke toliko osiromašili da su od providura nad feudima (*Provveditori sopra Feudi*) morali 1686. godine zatražiti oprostaj od plaćanja poreza (tansa) koji se ubirao za vođenje Morejskog rata.¹²⁶ O tome sinovi pok. Conte-a **Piera, BERNARDO, Marc'Antonio, FRANCESCO** i **MARIN**, providurima pišu: «*la nostra numerosa famiglia di quatro fratelli, e noue figlioli, le spese intollerabili, che si sono fatte per condurre famiglie di Stato Imperiale, e da quello del Turco, che uenissero ad'habita-*

¹¹⁹ Isto, str. 36.

¹²⁰ Isto.

¹²¹ Isto.

¹²² Isto.

¹²³ Carl Georg Friedrich Heyer von ROSENFELD, *Wappenbuch Der Adel des Königreichs Dalmatien*, Nürnberg 1873, s. 99.

¹²⁴ *Istorija Crne Gore* 3, grupa autora, tom 1, Titograd 1975., str. 465.

¹²⁵ Istria on the Internet – History – Carlo de Franceschi, <http://www.istrianet.org/istria/history/de-franceschi1.htm> (21. 1. 2005.).

¹²⁶ *Pisma i poruke istarskih rektora*, Svezak I. Od 1607. do 1616. Sastavio i obradio Miroslav BERTOŠA, Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium, Volumen 52, JAZU Zagreb 1979., str. 97.

*re la detta Villa nuda afatto di persone, et la fuga de molti Contadini, che seco asportarono grossissimi nostri crediti...».*¹²⁷ «*Per l'acquisto della giurisdizione sopra gl'habitanti sudetti bilo je potrošeno 1.000 dukata – a od njih nismo izvukli ni najmanju korist. Non motiuiamo mnoge zasluge naše Kuće, a posebno one stričeve ugovore sa službom velikog dragomana u Carigradu, gdje je barbarskom smrću žrtvovao život «u holokaustu ove» Prejasne Republike; a sa tom smrću sahranjeno je i svo bogatstvo.*

Primljeni li budu ovi glasovi suzne istine milosrdnim ušima Vaše Ekselencije, neće izgubiti nadu naša brojna familija, štoviše, čvrsto će se pouzdati da utoliko više pobuđuje oprost; zbog minulih sumnji u zarazu i turske galije, a posebno zbog obavještenja nedavno podnijetih od Najodličnijeg gospodina generalnog Providura Valiera Najodličnijem gospodinu Potestatu i Kapetanu Kopra običavali smo obdržavati neprestano gvardije na mjestima jurisdikcije, tako i u svim drugim prilikama, kako naših predaka te ni nadalje nećemo uzmanhati u davanju krvi u službi ove Najodličnije Republike.»¹²⁸

Daljnja linija descendenata Borisijevih obilježena je bračnim vezama sa značajnim venecijanskim plemićkim porodicama. **NIKOLAUS AUGUST**, sin Marc'Antonija Borisija (oženjenog 17. avgusta 1667. venecijanskom patricijkom **SANTOM BEMBO**),¹²⁹ unuka velikog dragomana mletačkog, zadavljenog u Carigradu, rodio se 10. februara 1681., a oženio tridesetih godina XVIII v. venecijanskom patricijkom **LAUROM TREVISAN**.

Barani u novim istorijskim okolnostima

Promjena suverena nad Barom uticala je na prekompoziciju prioriteta i životnih aktivnosti društveno uznemirenog i organizacijski razmravljenog hrišćanskog stanovništva. Javne gradske funkcije bivaju izuzete iz njihovog učesća. Ipak, saobraćajne povoljnosti i poslovna vještina uticale su u prvo vrijeme turske vladavine na značajne privredne domete Borisa preostalih u Baru. Učestalija su dokumentovana obavještenja o trgovini na istočnom Jadranu od onih na Apeninima, dok je evidentna primjena svih oblika savremenog trgovačkog poslovanja,

MARIN BORISI se pominje oko 1583. godine kao trgovac i jedan od značajnijih poslovnih ljudi. Posjedovao je mjenice i uloge u napuljskim bankama. Međutim, Marin će se preseliti u Dubrovnik. Okolnosti koje su ga na to prinudile vezane su za pad Bara čije je sveukupno ustrojstvo bilo izvrgnuto poremećajima, ali je nesumnjiva i integrativna uloga staleškog mentaliteta, te novih društvenih i ljudskih veza. Tamo će svojom stečevinom živjeti u bogatstvu, o čemu svjedoči testament koji je sačinio. Umro je 1634. godine. U Dubrovniku je ostavio kuću i gotovinu, a bio je vlasnik i pola broda (nave), kojim je upravljao suvlasnik – jedan budvanski pomorac. Imao je dva sina: Petra i Antona.

PETAR, Marinov sin, u nasljeđe sinu i kćeri ostavio je vinograde, maslinjake i zemljišne parcele u barskom kraju. Kod lokaliteta Džidžarin (kraj starog barskog grada) jedan se lokalitet zvao Boriš.

¹²⁷ Isto.

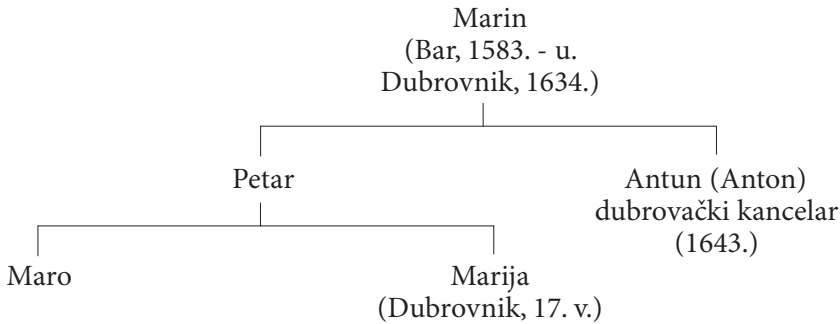
¹²⁸ Isto.

¹²⁹ Carl Georg Friedrich Heyer von ROSENFELD, *Wappenbuch Der Adel des Königreichs Dalmatien*, Nürnberg 1873, s. 99.

ANTON (ANTUN) je kao staratelj nadzirao djecu svojeg brata Petra. Pošto su djeca živjela u Dubrovniku, Anton je 1643. pokušao da prisvoji njihovu imovinu (nasljedstvo), ukoliko ne ispune zahtjev da se vrate u Bar i preuzmu upravljanje svojim dobrima. Njegovu namjeru spriječio je preko barskog kadije skadarski sandžak-beg. On je zauzeo stav da su Petrova djeca Dubrovčani, dakle strani državljeni, te da stoga njihova imovina ne smije biti ugrožena.

Anton je bio obrazovan čovjek; jedno vrijeme je obavljao dužnost dubrovačkog kancelara. Neki Boris bio je dubrovački diplomata u krajevima pod turskom vlašću,¹³⁰ što bi bez konkretnijih podataka i preciznijeg vremenskog određenja, moglo upućivati na Antona.

MARO je bio Petrov sin a Marinov unuk, a **MARIJA** Marova sestra. Živjeli su u Dubrovniku. Njihovo je nasljedstvo bilo dovedeno u pitanje.

Trgovac je i **NIKOLA BORISI** (BORIŠ, BORISÇ, BORIŠA).¹³¹ Zabilježeno je da je početkom februara 1599. godine krcao preko posrednika Frana Cratea u Shengjinu (San Giovanni di Medua) finu levantinsku vunu za Veneciju na peraštanskom galijonu «Sveta Marija od Škrpjela». Stopa dubrovačkog osiguranja te robe bila je 4%; 84 vreće osigurane su na 1.000 škuda.

Neki pripadnici ove porodice pominju se samo prezimenom, dok pojedina lica nisu poblizje označena u porodično-zavičajnom konekstu. Tako je dokumentovano da je izvjesni Boris 1584. godine dovezao u grad konje, a da se Borisi pominju i u izvještajima iz Bara od 1610. i 1633. godine.

Jedan izvještaj sveštenika Donata Jelića iz Spiča nalazi svoju potvrdu u pismu građana Bara od 28. juna 1634. godine, kojim mole Propagandu da im omogući imenovanje konventualca Antoniusa Casolari-Borissi-ja za barskog nadbiskupa. Spominju apostaziju u njihovoj nadbiskupiji, posebno u Spiču, zbog nedostatka sveštenika. Kako opasnost od «propasti» mnogih duša i dalje postoji, pišu da zbog toga po-

¹³⁰ *Bar grad pod Rumijom*, str. 66.

¹³¹ Josip LUETIĆ, Iz nautičko-brodarskih i lučko-trgovačkih veza i odnosa između luke Bar i Dubrovačke Republike 1564-1630. Moreplovci i brodovi iz Župe dubrovačke u Baru, *Naše more*, Broj 3-4/86, Godina XXXIII, Dubrovnik 1986., str. 155-156. Josip LUETIĆ, O pomorsko-gospodarskim vezama Boke Kotorske i Dubrovačke Republike XVI-XIX stoljeća, *Naše more*, Broj 3-4/90, Godina XXXVII, Dubrovnik, prosinac 1990., str. 161.; Josip LUETIĆ, O međunarodnoj djelatnosti moreplovaca, trgovaca i brodova iz Herceg-Novog, Perasta, Kotora, Budve i Bara u pomorskoj privredi Dubrovačke Republike 1566-1650., *Boka, Zbornik radova iz nauke, kulture i umjetnosti*, 17, Herceg-Novi 1985., str. 57.

trebuju jednog posebno revnosnog biskupa koji bi trebao biti porijeklom iz tih krajeva, odnosno rođen u njihovom kraju:

«Kako nas turska sila pokori, već od 1571. sve do danas u neprestanim mukama, najbolje što mogasmo održali smo se u ovoj rimokatoličkoj vjeri i mada su zbog oskudnosti sveštenika osiromašenjem usljed gubljenja crkvenih dobara, mnogi od nas uzmanjkali sa pravog puta ove Dijeceze, kao u Spiču u drugim mjestima, uprkos tome se veliki broj nas pronalazi u pravoj vjeri... Molimo da nam udovolje u tome da nam pruže ovu utjehu (P. Casolarija-Borissija za nadbiskupa), budući da smo upravljeni izgubiti duše.»¹³²

Antonio Cassalari, bez navođenja domovinskog porijekla, pominje se i ranije, 1630. godine, kada je kotorski biskup tražio da on iz Nina dođe kao misionar u Barsku nadbiskupiju: «...*in luoco do Nona darli la Diocessi d'Antivari, nella quale vi è copia grande di Schumatichi...*» - što je, prema izvorima, Kongregacija za širenje vjere riješila pozitivno 8. jula 1630. godine.¹³³

Vjerski momenat relevantan je i u kasnijim poduhvatima Borisijevih. Deset crnogorskih porodica koje su zbog turske opasnosti napustile svoj kraj, doveli su 1680. veleposjednici Borisi, «porijeklom iz Bara», u oblast Poreča u Istru; međutim, pošto im je uskraćeno da dobiju pravoslavnog sveštenika, svi su se vratili svojim kućama.¹³⁴

U Baru nastupa period gašenja ove plemenite loze, iako ne bez reminiscencija na njihovu važnost i ugled.

Barski nadbiskup Andrija Zmajević u Izvještaju Kongregaciji za širenje vjere sa prve vizitacije svojoj nadbiskupiji iz 1671., opisujući stanje u Baru, piše: «Samo dvjema kućama hrišćana naših katolika dozvoljeno je da stanuju u gradu: jedna je Borisa, najznačajnija među ostalim koje bijahu (*una e q.lla delli Borisi principalissima tra l'altre che furno*), a druga Nazaka.»¹³⁵

Nadbiskup Marko Giorga u Izvještaju nakon kanonske vizitacije iz 1696. navodi da su se dvojica iz familije Borisi poturčili. Ostali su živjeli u gradu zadržavši staru vjeru.

Nadbiskup Vicko Zmajević u relaciji iz 1702. navodi da su nakon neuspjelog pokušaja povraćaja Bara pod mletačku vlast 1648. godine, protiv barskih katolika predu-

¹³² «*Havendoci soggiogati la forza Turchesca, già dal 1571 fin adesso in travagli continui, al meglio che havemo potuto, ci semo mantenuti nella sta fede catholica Romana, et sebene per la paucità delli sacerdoti dalla povertà causata per la perdita dei beni ecclesiastici, molti siamo mancati dal vero sentiero di questo Diocesi, come à Spiza et altri luoghi, non di meno ancora in benissimo numero ci ritroviamo nella vera fede... Supplichiamo, che si compiacino di darci questa consolatione (P. Casolari Borissi per arcivescovo) stando in procinto di perder l'anime... (Archiv der Propaganda, Lettere riferite, vol. 152, f. 246 r, v).*» K. St. DRAGANOVIĆ, Massenübertritte von Katholiken zur "Orthodoxie", *Orientalia Christiana Periodica*, Volumen II, Roma, Anno 1937., s. 196.

¹³³ Savo MARKOVIĆ, Barski distrikt u eklezijastičkim relacijama od 1627. do 1644. godine, *Istorijski zapisi*, godina LXXV, Podgorica 2002/3-4., str. 46.

¹³⁴ *Istorija Crne Gore* 3, tom 1, grupa autora, Titograd 1975., str. 152.

¹³⁵ Italijanski tekst Zmajevićevog Izvještaja koji je ovdje preveden publikovao je P. Bazilije Pandžić pod nazivom "Prvi Izvještaj Andrije Zmajevića o barskoj nadbiskupiji", *Radovi Hrvatskog Povijesnog instituta u Rimu*, sv. III - IV, 1971., 223-41. (108). Dokument potiče iz Arhiva Kongregacije Propaganda Fide, S RCG (S/critture/R/iferite/C/ongregazioni/G/enerali), vol. 434., ff. 415-424., 1671. Savo MARKOVIĆ, Prvi izvještaj Andrije Zmajevića o Barskoj nadbiskupiji Sv. kongregaciji za širenje vjere: godina 1671., *Istorijski zapisi*, Godina LXXI, Br. 1-2, Podgorica 1998., str. 215.

zimane mnoge akcije i podstrekavana netrpeljivost, jer su bili optuženi za saradnju sa Mlečanima i smatrani glavnim krivcima za opsadu grada. Kao posljedica toga, mnogo katolika se iselilo; «*restò la sola casa Borisci d'antica, e celebre nobiltà dentro il recinto delle mura*».¹³⁶ Od njih su sada dva mlada brata, stariji se usljed laskanja turskih glavara a svojih bliskih rođaka odrekao vjere, a mlađi je zauzimanjem istog nadbiskupa doveden na sigurno i trebao bi biti otposlat na Collegium Urbanum, radi studiranja. Nakon studija, Zmajević smatra da bi ga trebalo vratiti u Bar gdje bi bio od velike koristi hrišćanima, naročito zbog poštovanja koje njegova kuća uživa, čak i među Turcima, iako je sada siromašna.¹³⁷

Novi vijek i savremeno doba: od ratnika do umjetnika

U Istri, Borisi, zemljoposjednici i gospodari Funtane, postaju jedna od važnih i moćnih plemićkih familija, *conti-feudatarii* i od 1617. godine koperski patriciji.¹³⁸ Nakon podizanja Kaštela i Župne crkve početkom XVII st., u Funtani je okolna arhitektura nastala poslije tog vremena. Neki crkveni predmeti iz XVII v. poklonjeni su crkvi od pripadnika porodice Borisi.¹³⁹ Umjetnine su zabilježene u Kaštelu, župnoj crkvi sv. Bernarda i crkvi Gospe Karmelske (sagrađene 1631. godine) na groblju.¹⁴⁰ Tako je barokni zlatni kalež (18,6x5cm) iz crkve Sv. Bernarda u Funtani signiran s donje strane široke šuplje kupaste noge 1724. godinom, a prije datuma dvama inicijalima pripadnika porodice Borisi – P.B.E.B. a.D.1724.¹⁴¹ «*La maggior parte degli altri oggetti d'arte testimonia l'impronta che a Fontane ha lasciato la famiglia Borisi: (la costruzione del castello (1610), della chiesa (1621) – grazie alla quale in seguito è sorta la località stessa di Fontane.*»¹⁴²

Godine 1725. «*per il possesso della contea di Fontane*», upisani su u Imenik tituliranih Istrana («*Ruolo dei titolati istriani*») s nasljednom titulom *Conte*.¹⁴³

Širina novih gledišta i podvrgnutost akulturacijskim procesima zračila je slojevitim djelovanjem. Opazivši da venecijanski patriciji imaju predivne ville na selu, i nobili Istre počеше da podižu svoje. Tako su i Borisi gradili svoj mali eden.¹⁴⁴ *Villa dei conti Borisi* (a zatim contija Bruttija) u mjestu **Santa Domenica del Risàno**, malo istočnije od Kopra, na putu koji ga spaja sa Kozinom (rječica Rižana uliva se u Koprski zaliv), s nekoliko arhitektonskih detalja - timpan, ukrašeni prozori, ograda od rešetke sa prostranim i svećanim portalom - koji se ne nalaze na selu na svakom kora-

¹³⁶ Relatione allo stato d'Albania e Servia visitate da Vincenzo Zmajevich arcivesco. d'Antivari nell'anno MDCII, *Quälen und Materialien zur albanischen Geschichte in 17. und 18. Jahrhundert, Albanische Forschungen* 20, Dr. Rudolf TROFENIK, München 1979., s. 17.

¹³⁷ Isto, s. 17-18.

¹³⁸ Egidio IVETIC, *L'Istria moderna: un'introduzione ai secoli XVI-XVIII*, Collana degli Atti Centro di ricerche storiche - Rovigno, sv. 17, Trieste – Rovigno 1999., p. 40.

¹³⁹ Marino BALDINI, *Sakralna zbirka Funtane i Vrsara*, Poreč 1993., str. 7.

¹⁴⁰ Isto.

¹⁴¹ Isto, str. 8, 15.

¹⁴² Isto, str. 49.

¹⁴³ «... in Capo d'Istria wurde 1725 in die istriatische Matrikel als Conte eingetragen». Carl Georg Friedrich Heyer von ROSENFELD, *Wappenbuch Der Adel des Königreichs Dalmatien*, Nürnberg 1873, s. 30.

¹⁴⁴ Francesco SEMI, Ville gentilizie istriane, *Le tre Venezie*. Rivista mensile illustrata, anno XII., n. 9-10, mesi settembre – ottobre 1937., p. 310.

ku, dovoljno je da okarakteriše kompleks koji od antiknog sjaja ne čuva ništa osim sjećanje i formu. Veliko gumno koje formira gotovo trg ispred kuće (što je i bio originerno, kada su se sa strana vile dva značajna arhitektonska korpusa simetrično sučeljavala i dovršavala kvadrat), izgleda kao da još hoće da primi, navlastito pod primamljivom sjenom pergole, lijepe kontese i kontesice, pažljive u radovima s iglom i razbojnim okvirom.¹⁴⁵ Izgubljena uzduž poteza koji je izvorno bio glavni put jednog velikog napoleonskog logora, nalazi se dakle vila koja je pripadala bogatoj porodici contija Borisijevih, izgledajući kao srdačni zov u mir divljine.¹⁴⁶

Postoji još nekoliko istarskih tragova Borisijevih: *Punta Borisia* u blizini Savudrije, koja sa dvije punte formira najzapadniji promontorij istarskog poluostrva,¹⁴⁷ putem je povezana sa stranom *Borisia* (Borozija, *Borosia* - naziv derivirao od porodice *Conti Borisi de Capodistra*), gdje su tokom krčenja polja stare stancije pronađeni dijelovi amfora, monete, crijepovi i rimske ruine s mozaičnim podovima, dok se na ploči antiknih i novih domova kojom je uz friz ukrašen ulaz u poštovano vijeće Poreča, nalaze i *Borisi conti*.¹⁴⁸

U rimskoj *palazzo Venezia*, dospjelo iz gradskog muzeja u Kopru, u Inventaru umjetničkih predmeta, str. 78 – *ambito di Niccolò Roccatagliata*, čuva se - *Krilati puto i groteska*, zvekir - klatno u bronzi, veličine 38 cm, koje je izvorno bilo na palati Borisi.¹⁴⁹

Razdoblje XVIII i XIX vijeka takođe je obilježeno istaknutom društvenom ulogom Borisijevih, posebno pozicijama u vojnoj hijerarhiji, njihovim vezama sa elitnim porodicama iz drugih jadranskih sredina, ali i sporovima, kako na mikroregionalnom prostoru njihovog posjeda, tako i na drugim područjima.

Porodično-bračne veze Borisijevih usmjerene su i dalje prema Veneciji. **BERNHARD ANTON**, sin Nicolasa Augusta i Laure Trevisan rodio se 28. septembra 1732., a oženio 27. oktobra 1766. venecijanskom patricijkom **DIANOM FERRO**. On je dobio carsko-kraljevsko priznanje kao *Conte* u Istri. **NIKOLAUS FRANZ** rođen je 30. januara 1768., a oženio se 18. januara 1801. sa **CAECILIOM CONTI**.

Godine 1757. pominje se opasna grupa u malom selu Dračevcu u Poreštini, a kao jedan od glavnih podsticatelja nereda i nepokoravanja, u odsutnosti osuđen na progonstvo, *Pasqualin Precali* od oca Valentina, nesumnjivo iz roda albanskih doseljenika, nekadašnjeg seoskog *barigella* iz Žbandalja, koji se hvalio podrškom i zaštitom moćnih nobila Borisija. Tvrdio je da su mu plemići Borisi pružali zaštitu i prihvatili na svojem privatnom feudu u Funtani i tako ga spašavali od hvatanja. No oni su mu, zbog nekog interesa, samo pružali utočište od «žbira» - «crne vojske» i lokalnih «poljara» (*barigella*) – i nisu bili jataci u doslovnom smislu te riječi.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Isto, p. 311.

¹⁴⁶ Isto, p. 312.

¹⁴⁷ Dario ALBERI, *Istria – storia, arte, cultura*, Trieste 1997, pp. 1026-1031.

¹⁴⁸ Prospero PETRONIO, *Memorie sacre e profane dell'Istria*, Trieste 1968., p. 326.

¹⁴⁹ Istria on the Internet – Archives – Istrian art in Palazzo Venezia, <http://www.istrians.com/istria/archives/palazzo-venezia/> (27. 5. 2004.).

¹⁵⁰ Miroslav BERTOŠA, *Zlikovci i prognanici (Socijalno razbojništvo u Istri u XVII. i XVIII. stoljeću)*, Pula 1989., str. 80, 88.

Titula *Conte* priznata je od strane Mletačke Republike (dužd Lodovico Manin) Bernhardu Conte-u Borisiju de Fontane 28. septembra 1791. godine i potvrđena u XIX vijeku od strane austrijskog cara Franja I.¹⁵¹ «*Sodann Nicolaus u. Lazarus Conti Borisi di Fontani*» 1. decembra 1822. dobiše carsko-kraljevsko priznanje starog plemstva kao *Nobili* u Dalmaciji i kasnije u Trstu 24. januara 1825. (dok se obnova priznanja iz 1665. godine vezuje za 24. jun 1825.) isti za Istru priznanje titule *Conti*.¹⁵² «*Der erstere beider Brüder hat mit Allh. Entschl. D. D. Schönbrunn 30. Mai 1846 abermals eine Bestätigung des venetianischen Conte-Titels für die männliche Descendenz allein, ohne deutsche Uebersetzung in «Graf», sodann durch das kk. Ministerium des Innern d. D. Wien 29. December 1849 eine Wappen bestätigung durch Placat erhalten* (Nicolaus Nobile Borisi 29. decembra 1849. za Dalmaciju dobija titulu *Conte*).¹⁵³

Conte Nicolò Borisi pok. Bernarda naslijedio je i prava *del cav. Dr. Olimpio Gavarado*.¹⁵⁴ Nasljednik Nicolò-a Frana Borisija je **GIUSEPPE (JOSEF)**, kk. Major a. D., prethodno u službi Vojvotkinje od Parme. Vjerovatno je on isti Conte Giuseppe Borisi, odlikovan odličjem Reda Sv. Đorđa, koji je za vojne zasluge domaćih i stranih vojnih lica 1833. utemeljio Karlo Ludovik Burbonski, duka di Lucca, kasnije Carlo II, suveren Parme i Piacenze.¹⁵⁵ Živio je u **Zadru** i oženio se **ELISABETH Contesom GALBIANI DI WRANA**. Vjenčanjem, odnosno tazbinskim srodstvom sa *Conti*-jima Galbiani od Vrane Borisi su došli u posjed dobra Vrana kod Biograda na moru, koje su u procesu međutim morali ustupiti *Conte Borelliju*.¹⁵⁶ Imali su kćeri Mariju (**MARIA**, koja se udala za Josefa Lang-a, kk. kapetana fregate u Puli), Ceciliju (**CAECILIA**) i **BIANCHU**, koja je umrla prije 1873. godine.

Ostala djeca Nicolò-a Borisija i Caecilije Conti su: **MARC'ANTONIO** (kk. Lieutenant des Feld-Jäger-Bataillons Nr. 9), **BERNHARD** (†184?.), **FRANZ** (kk. Lieutenant des Inf.-Reg. Nr. 22.), **LAZARUS**, **BIANCHI** i još tri kćeri («*unbekannt gebliebene Töchter*»).

U važnom rukopisu Ottonella De Bellija, koperskog plemića, rađenog na osnovu poznatog djela dr. Prospera Petronija *Memorie Sacre e profane dell'Istria e sua Metropoli*, više puta pominjanog među istarskim piscima, a nikad štampanog, u kojem je sadržan uopšteno opis Istre i njenih gradova – nalaze se četiri kovana, ukrašena minijaturama i živo obojena plemićka grba porodica Borisi, Tarsia i Brutti. Na kraju je atestacija autentičnosti od strane nekoliko sindika i sudija, kao i Nicolò-a Condarinija, potestata i kapetana Istre i Lorenza Tiepola, tadašnjeg ambasadora u Beču: «*Manoscritto – CAPODISTRIA, Memorie antiche delle Nobili Famiglie Borisi, Tarsia,*

¹⁵¹ Gregorio DE TOTO, Feudi e feudatari nell'Istria Veneta, *Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria*, vol. 51-52, Pola 1939-40., pp. 76, 91.

¹⁵² Carl Georg Friedrich Heyer von ROSENFELD, *Wappenbuch Der Adel des Königreichs Dalmatien*, Nürnberg 1873, s. 5, 99.

¹⁵³ Isto.

¹⁵⁴ Gedeone PUSTERLA, *I nobili di Capodistria e dell'Istria, con cenni storico-biografici*, Capodistria 1888., p. 8, 25.

¹⁵⁵ Ordine al Merito Militare di San Giorgio, <http://www.borboneparma.it/ordmilsangio...> (23. 11. 2004.).

¹⁵⁶ Carl Georg Friedrich Heyer von ROSENFELD, *Wappenbuch Der Adel des Königreichs Dalmatien*, Nürnberg 1873, s. 5, 46.

¹⁵⁷ Isto, s. 5, 99. Rodoslovlje istarskog ogranaka Borisijevih vidi u prilogu na kraju rada.

*e Brutti estratte dal libro scritto dal Nobile Prospero Co. Petronio, Vienna, mensis octobris 1709.*¹⁵⁸

U knjizi *Il libro d'argento, Storia delle famiglie nobili e cittadine*, navodi se porodica Borisi iz Kopra, te se daje i njihov grb s natpisom ispod: *Borisi, Dalmazia*.¹⁵⁹

Ipak, društvene promjene očitovaće se na fundamentalnim obilježjima plemstva Borisijevih. Tokom francuske vladavine (od 1805.) feudalna jurisdikcija nad Funtanom sjedinjena je s porečkim distriktom. Ukinuti su plemićki i gospodski naslovi i feudalne jurisdikcije, ali su realne prestacije nastavljene.¹⁶⁰

Kada je 1813. Istarska grofovija vraćena Austriji, konačno je zakonima o egzoneraciji zemljišta predloženim 1848. i donijetim 1849-51. ukinut u cijelom Carstvu feudalni sistem. Godine 1848. u privatne feude postmletačke Istre spadao je i *Fontane (dei conti Borisi)*. Zakonom od 18. marta 1869. definitivno su u Austrijskom Carstvu stavljena van snage feudalna prava, te su uslijedile likvidacije preostalih feudalnih prava, među kojima i onih *conti*-ja *Borisi (Fontane)*.¹⁶¹

Drugi sin Nicole i Caecilije Borisi, Marcantonio Borisi, rođen je u Koprju 1809., a umro u Bujama 1886. godine.¹⁶² Jedna je od najizrazitijih figura julijskog volontarizma: austrijski oficir (XI° bataljon Feldjäger-a), ne podnoseći život u garnizonu i otvoren za ideje obnove, dao je ostavku i premjestio se u Poreč. Iako austrijski državljani, njegov je duh bio potpuno italijanski. Pokreti iz 1848. našli su ga spremnog na akciju, tako da je skupio desetak mladića i u aprilu te godine otplovio jednim trabakulom u Veneciju (gdje je naišao na dvadesetak drugih sugrađana, kao što su braća Almerigotti), te se postarao da skupi jednu trentinsko-istarsku brigadu s ciljem pritanja u pomoć gradu Udinama. Imenovan za komandanta družine u Korpusu Franco Trevigiano, sa stanom u Trevisu, priješao je u Legiju *Cacciatori-a del Sile* i uzeo učešća u četi *Cavanella d'Adige*, koje se, od jednostavnog istraživačkog napada, transformisalo, usljed žara dobrovoljaca, u oružani čin, s osvajanjem tvrđave koju su držali Austrijanci. Zatim je bio kapetan *Cacciatori del Sile*, komandant IV kompanije Furlanske Legije. U januaru 1849. godine uzalud je tražio da bude dodijeljen Dalmatinsko-istarskoj legiji koja se konstituisala, i podstaknut i drugim protivrječnostima koje su kočile njegove strasne impulse, dao je ostavku, povlačeći se kao ezul u Pijemont. Mogao je da uđe u efektivnu službu pijemontske vojske, ali su u međuvremenu dozrele neke njegove druge ideje; radije je učestvovao u mazzinijanskoj konspiraciji s ishodom istjerivanja iz Kraljevstva Sardinije, u februaru 1853. godine. Dobivši imunitet od austrijskog cara, u maju 1856. godine mogao se vratiti u Koper, gdje je međutim bio podvrgnut diskretnom ali rigoroznom nadzoru policije, kao jedan od najopasnijih ljudi. Interesi drugih članova njegove porodice bili su okrenuti teatru.¹⁶³

¹⁵⁸ In 4°, legatura in piena pelle bruna con fregi e decori impressi in oro ai piatti, cc. nn. b. 3, pp. n. 34, nn. 3. Libri antichi, libreria antiquaria - Cataloghi di libri d'antiquariato rari manoscritti pregiati... http://www.leg.it/antiqua/cataloghi/11_9.htm (21. 10. 2003.).

¹⁵⁹ Giovanni DOLCETTI, *Il libro d'argento, Storia delle famiglie nobili e cittadine*, Volume IV. Seconda edizione, Venezia, 1929., pp. 135, 153.

¹⁶⁰ Gregorio DE TOTO, *Feudi e feudatari nell'Istria Veneta, Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria*, vol. 51-52, Pola 1939-40., p. 80.

¹⁶¹ Isto, pp. 80-82.

¹⁶² Francesco SEMI, *Istria e Dalmazia, uomini e tempi, Istria e Fiume*, a cura dell'I.R.C.I. Istituto regionale per la cultura istriana, 1991., p. 499.

¹⁶³ Isto.

Od tog vremena nastupa višedecenijski period zapaženog umjetničkog angažmana Borisijevih.

CARLO BORISI, glumac i vođa glumačke družine, rođen je u Funtani. Sposoban u ulogama na italijanskom jeziku, kao i u onima na venecijanskom dijalektu, nastupao je u trupama Gerolama Capelle, zatim Antonija Colombertija i Eugenija Casilinija. Bio mu je ponuđen scenario Alamanna Morellija, ali ga nije prihvatio, budući da mu kao austrijskom vojnom bjeguncu nije bilo moguće glumiti u Julijskoj Veneciji.¹⁶⁴ Godine 1876. bio je vođa glumačke družine sa Giacintom Pezzanom i 1878. ponovo vođa glumačke družine, ali oskudne sreće. Godine 1880. bio je sa Angelo-m Moro Lin, a 1882. formirao je udruženu kompaniju sa Emiliom Zagom, kojom je upravljao Giacinto Gallina, s kojom je nastupao 1884-1885. godine u Teatru Niccolini u Firenci u komadima Tebalda Checchija (muža Eleonore Duse) «*Chi non prova non crede*» i E. De Blasija «*Prima el sindaco po el piovan*».¹⁶⁵ Razbolivši se, napustio je scenu 1885. godine; umire nakon nekoliko mjeseci u Milanu.¹⁶⁶

Njegova žena **AMALIA NINFA PRIULI**, rođena 1844. godine, umrla je u Bondenu kod Ferrare 22. jula 1922. godine. Počela je da glumi sa tri godine u *Vagabondo e la sua famiglia* F. A. Bon-a, slijedeći sudbinu vrlo skromne očeve glumačke trupe, dok ona nije počela da nastupa u velikim gradovima, prelazeći od repertoara doskočica (*Sior Serafin Bonigolo dai Storti del Dolo*) do goldonijanskih i modernih komedija.¹⁶⁷ U Torinu, 1861. godine, u *Emigrazione Veneta* Riccarda di Castelvechia Amalija je slavljena kao dragi kamen ansambla, slobodna, neusiljena, živahna i izuzetno ljupka. Kada joj je umro otac, 1864. godine, ostala je sa glumcem Mingonijem, koji je postao vođa glumačke družine. Godine 1867. udala se za Conte-a Carla Borisija te ga je pratila u različitim trupama, kojih je bio član. Godine 1880. zamijenila je Mariannu Moro Lin; primljena nakon tegobne probe, nagrađena je velikim aplauzima u komadima *Oci del cor* i *Moroso de la nona* Giacinta Galline. Od 1888. do 1901. bila je sa Zagom i Guglielmom Privatom, cijenjena kao karakterna glumica. Godine 1906. igra u goldonijanskoj družini Dore Baldanello, a od 1909. do 1913. godine opet sa Zagom. Nastupa 1913. godine u Teatru *a sezioni*, u Trstu i Rijeci. Godine 1916. uključila se sa unucima u družinu Borisi-Micheluzzi, a u periodu 1920-21. bila je u Dijalektalnoj Venetskoj kompaniji Amalie Micheluzzi, kojom je upravljao njen sin Armando Borisi, povukavši se sa scene u momentu raspuštanja ove glumačke kompanije.

Njihova kći **MARIA**, rođena u Torinu 1867. godine, a umrla 28. avgusta 1903. godine u Napulju, bila je takođe glumica. Debitovala je u glumačkoj trupi roditelja, a udala se 1885. godine za glumca Francesca Micheluzzija. Bila je u Zagovoj glumačkoj družini, a zatim prelazi u italijanski teatar, u ansamble Andree Maggija i Giovannija Emanuela. Postala je prvakinja ortačke glumačke družine Micheluzzi-Valenti-Duse, dok je 1899. godine bila uz Teresu Franchini ponovo prvakinja s ansablom popu-

¹⁶⁴ *Enciclopedia dello Spettacolo*, Sv. 2, Borisi (tekst: Cesare MORINELLO), Roma - Firenze 1954., p. 844.

¹⁶⁵ Catalogo Locandine, <http://www.theatrelibrary.org/cgi-bin/miv...> (21. 1. 2005.).

¹⁶⁶ Francesco SEMI, *Istria e Dalmazia, uomini e tempi, Istria e Fiume*, a cura dell'I.R.C.I. Istituto regionale per la cultura istriana, 1991., p. 499.

¹⁶⁷ *Enciclopedia dello Spettacolo*, Sv. 2, Borisi (tekst: Cesare MORINELLO), Roma - Firenze 1954., p. 844.

larnog spektakla rimskog Teatra Manzoni. Godine 1903. ponovo je oformila vlastitu glumačku družinu, ali je umrla nekoliko mjeseci poslije toga.¹⁶⁸

ARMANDO BORISI se rodio 3. septembra 1869. u Veroni, od roditelja Conte-a Carla i Amalie Ninfe Priuli, sposobnih interpretatora dijalektalnog venetskog teatra. Prvi put se pojavio na pozornici sa šesnaest godina, 1885. godine, u formaciji kojom je upravljao Enrico Gallina, pored oca u kompaniji sa Emiliom Zagom (*comp. Borisi-Zago*), te je prolazio u karijeri kroz sve važnije uloge, posebno iz repertoara Goldonija, G. Galine i F. A. Bon-a.¹⁶⁹ Napustio je dramski teatar zbog operete. U operetskoj kompaniji Scalvini 4. oktobra 1894. nastupao je tako u Parmi u operi buffa *I briganti* Jacquesa Offenbacha kao *baron di Campotasso*, 6. oktobra u opereti *Kapetan Fanchet iliti kraljičina šahovska tabla* kao *Domingo*, 8. oktobra 1894. u opereti *La mascotte* Edmonda Audrana kao *Andrea*, 13. oktobra u opereti Carla Weinbergera *Eredi gaudenti* kao potestat i bilježnik, a 21. oktobra u zarzueli *Marina iliti katalonsko siroče* Emila Arriete y Carrere kao *Pasquale*. Međutim, *Il capitano Fanchet* i *Eredi gaudenti*, nove za Parmu, uprkos najboljoj izvedbi, bile su primljene s neizvjesnim ishodom, pomiješanim aplauzima i mrmljanjem. Upravo je posljednja u trećem činu bila izviždana «s gotovo ljutitom upornošću», iako je imala, prema hroničaru *Gazzette*, dobru muziku, efektne i graciozne komade i zaista dobru izvedbu. Operete koje su izvođene beskrajno puta, postizale su međutim srdačan uspjeh.¹⁷⁰ U decembru 1895. godine nastupao je u Teatru Cressoni u Comu u dramskoj družini *Borisi e Micheluzzi*, kojim je upravljao F. Pozzone.¹⁷¹

Godine 1896. kao operetski pjevač, činio je dio trupe Giovannija Gargana, u periodu ne baš sretnom za italijansku operetu, koji nije mogao dati jednom savjesnom glumcu zadovoljstva koja je zasluživao. Godine 1902. ponovo se s operetskog repertoara vratio na dramski, došavši u Zagovu venetsku kompaniju, gdje je zamijenio Guglielma Privata, koji je umro te godine. Zatim je 1906. godine priješao u goldonijansku družinu kojom je upravljao Giuseppe Pietriboni, pored majke i Dore Baldanello, da bi se zatim vratio Zagu, od 1909. do 1916. godine. S Velikim postom 1916. godine, ušao je, čineći sa Ginom Cavalierijem, majkom i nećakom Amalijom dio prve družine nećaka Carla Micheluzzija, dostojne nasljednice, za tri godine aktivnosti, visoke škole Ferruccia Beninija.

Bio je to najsretniji period za Armanda. Uz obični repertoar, preko uspjeha u komadima *La vedova* Renata Simonija, *Casa restaurada* (adaptaciji Giovannija Cenzata komada *Come le foglie* Giuseppa Giacose), *Serenissima* i *Barufe in famegia* G. Galine, interpretirao je neke novitete, kao što su *La portantina* L. Chiarellija, koju je na venecijanski dijalekt preveo G. Rocca i *I eredi di Rigoletto* G. B. Biolo-a, prikazane u Teatru Manzoni u Milanu 3. i 11. oktobra 1917. godine.

Od 1919. do 1921. godine upravljao je Dijalektalnom Venetskom kompanijom nećakinje Amalie Micheluzzi, u kojoj se posljednji put pojavljivala na sceni i njegova

¹⁶⁸ Isto.

¹⁶⁹ *Dizionario biografico degli Italiani*, sv. XII., Istituto della ENCICLOPEDIA ITALIANA, Roma 1970., p. 792. (tekst: Sisto SALLUSTI)

¹⁷⁰ <http://biblioteche.comune.parma.it/archivio/reinach/anni/1894.htm> (6. 10. 2003.).

¹⁷¹ Attività del Teatro Cressoni dal 1870 al 1907, http://www.geocities.com/Vienna/Choir/2037/B_spetta.htm (6. 10. 2003.).

majka, a zatim od 1922. godine vlastitom, s kojom je išao na tournées u Veneciju-Julijsku krajinu. Činio je primarni nukleus kompanije «La Triestinissima», uz Jole Silvani i dr., koja je izvodila muzičke komedije u Puli, Rijeci i Zadru, ali i nastupala sa dijalektalnim tetatrom sve do Sicilije.¹⁷² Potom je u Trstu upravljao jednom amaterskom trupom. Zatim je sjećanje na njega polako iščezlo. Smješten u jednom domu zdravlja u Trevisu,¹⁷³ umro je 24. maja 1943. godine.

Armando Borisi, glumac marljiv i savjestan, ostao je zapamćen kao dostojan nastavljač umjetničke porodične tradicije i bio cijenjen zbog svoje plemićki suzdržane *vis comica*.¹⁷⁴ «... Armando, morto nel 1943, con il quale si è estinta l'antica famiglia.»¹⁷⁵

Uz bilježenje i drugih pripadnika porodice Borisi (npr. 1939. g. u Kopru¹⁷⁶), time se u glavnim komponentama zaokružuje povijest roda koji je radikalnim uticajem na mnogim područjima, kako geo-političkom, tako društvenom, a posebno umjetničkom ostavio neizbrisiv trag. Kolonizirajući prostore koje je opustošila kuga u XVI i XVII v. Prejasna je rješavala probleme naseljavajući slovensko, albansko i grčko stanovništvo, koje je bježalo sa područja koje su zauzeli Turci. To stanovništvo vremenom se dijelom italijaniziralo i gubilo svijest o svojem porijeklu. Posebno se to odnosi na pripadnike patricijskih porodica (kako one koji su i u zavičaju bili plemići, tako i one koji su plemićki status stekli u novoj sredini) i građanstvo. U tome se procesu našla i familija Borisi: «... nobili Borisi di Capodistria (negli anni '50, G. Borisi era vicepresidente dell'Unione degli Italiani dell'Istria e di Fiume), la qui origine era albanese e che con i tempo divennero italiani.»¹⁷⁷ Upravo je književnik Fulvio Tomizza, porijeklom¹⁷⁸ i s barskog područja («...Antivari, luogo di provenienza dei parenti conti Marcovich, ...»),¹⁷⁹ govoreći o Kopru pedesetih godina XX vijeka, u kojem je kao mladić proveo dio života, isticao nepromijenjenost života još od pada Mletačke Republike, te dominantan uticaj, ekonomsku i kulturološku ulogu italijanske elite. U tom kontekstu, shodno onovremenim političkim i društvenim prilikama, potrebno je razmatrati noviju istoriju i djelovanje pripadnika porodice Borisi. Italijanska utemeljenost, nacionalno i političko djelovanje, na poslijetku, odrediće i životnu putanju njihovih potomaka u savremeno doba.

¹⁷² Sergio CRECHICI, *Polvere di stelle: Jole Silvani – Fucine Mute* 68, <http://www.fucine.com/network/fucinemute/> (21. 1. 2005.).

¹⁷³ Prema C. Morinellu, umro je u Trstu. *Enciclopedia dello Spettacolo*, Sv. 2, Borisi., Roma – Firenze 1954., p. 844.

¹⁷⁴ *Dizionario biografico degli Italiani, Borisi, Armando*, sv. XII., Istituto della ENCICLOPEDIA ITALIANA, Roma 1970., p. 792. (tekst: Sisto SALLUSTI).

¹⁷⁵ Francesco SEMI, *Istria e Dalmazia, uomini e tempi, Istria e Fiume*, a cura dell'I.R.C.I. Istituto regionale per la cultura istriana, 1991., p. 499.

¹⁷⁶ Gregorio DE TOTO, Feudi e feudatari nell'Istria Veneta, *Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria*, vol. 51-52, Pola 1939-40., p. 91.

¹⁷⁷ Adriaticus Possidebit-Archivio Venezia Giulia Istria Dalmazia Gorizia Trieste Pola Fiume... <http://utenti.lycos.it/militaria/c92.html> (6. 10. 2003.).

¹⁷⁸ Up. Giannandrea GRAVISI, *Toponomastica del comune di Umago*, Parenzo 1931., p. 10.

¹⁷⁹ Up. „Attraverso singoli tratti dei visi mi si ripresentavano spontaneamente alcune figure di miei paesani, specie della famiglia collaterale degli Zupani...“. Fulvio TOMIZZA, *Il sogno Dalmata*, Romanzo, Mondadori, Milano 2001., p. 77.

Vjerovatno bi u odnosu na Borisijeve bilo moguće govoriti o uticajima i recepciji u više grana umjetnosti, posebno u književnosti; Luigi Pirandello u *Novelle per un anno*, *Dal naso al cielo* piše: »*Molto più saggio, cioè a dire più pratico, un altro giovane ospite, Leone Borisi, ...*».¹⁸⁰

Heraldička vizuelizacija sažeta u grbu porodice Borisi, koji sadrži četiri polja, na prvom i četvrtom prikazuje čempres izrastao iz tla, kojemu su s obje strane okrenuti uspravljani okrunjeni lavovi, od kojih onaj na desnoj strani drži krunu, a onaj na lijevoj skiptar, dok na drugom i trećem prikazuje na desno položen izdanak vinove loze s tri zelena lista i jednim grozdom koji visi na dolje (simbol života), dok je sa strane perje, a viteški štitnik za glavu na vrhu. Na drugom štitu (grbu) ove porodice je devetobiserna kruna, a na trećem, podijeljenom na dva polja (s čempresom i vinovom lozom) kruna s perjem. Na četvrtom

grbu Borisijevih, koje donosi Carl Georg Friedrich Heyer von Rosenfeld, ispod devetobiserne krune, podijeljenom na četiri polja, na drugom i trećem iz tla izrasta palma.¹⁸¹ U vezi sa petim - grbom *Borisi di Fontane* na štitu postoji i diobena linija čempresom kojem su sa obje strane uspravljani okrunjeni lavovi u pokretu, od kojih onaj na desnoj strani drži skiptar a dugi krunu.¹⁸² Ovi pojmovni i vizuelni znaci predstavljaju znamenja individualizacije roda Borisijevih, koja značenjski sveobuhvatno iskazuju znamenitu porodicu kao podlogu društvenog rasta i važnosti njenih pripadnika i heraldički su odbljesak njihovih postignuća i obzora.

Zaključak

Od kraja XIV vijeka, na osnovu arhivske građe i saznanja historiografije, u pojednostima mikrosvijeta medievalnog, novovjekovnog i modernog doba, prostorno i vremenski razlomljenog, ali i uzajamno egzistirajućeg evro-mediteranskog raspona prate se pripadnici porodice Boris, Borisi, naročito kroz njihove porodične veze, privredno-imovinske odnose, uloge u društvenom, javnom, posebno umjetničkom i duhovnom životu.

Ekonomskim snaženjem jačao je i njihov uticaj u gradskoj upravi i poslovima komune, a pored veza sa srednjovjekovnim velikašima primjetno je i direktno obraćanje pape Siksta IV prezviteru Petru Borisu. Zemljišni posjed, društveni ugled i relacije, značajne eklezijastičke pozicije i politička moć davali su im obilježja istaknutih feudalaca. Ovo posebno u periodima kada politička vlast iz zaleđa dopire samo do društvene površine komuniteta.

S promjenama političkih okolnosti i Borisi mijenjaju svoje prioritete aktivnosti. Sužavanjem autonomije primorskih gradova od strane Mletačke Republike pravo

¹⁸⁰ http://www.itasdeledda.le.it/Webstudenti/Pirandello/dal_nas_al_cielo.htm (21. 10. 2003.); http://www.classicitaliani.it/pirandel/novelle/08_104.htm (6. 10. 2003.).

¹⁸¹ Carl Georg Friedrich Heyer von ROSENFELD, *Wappenbuch Der Adel des Königreichs Dalmatien*, Nürnberg 1873, s. 5, Taf. 2.

¹⁸² Isto, s. 30, Taf. 21.

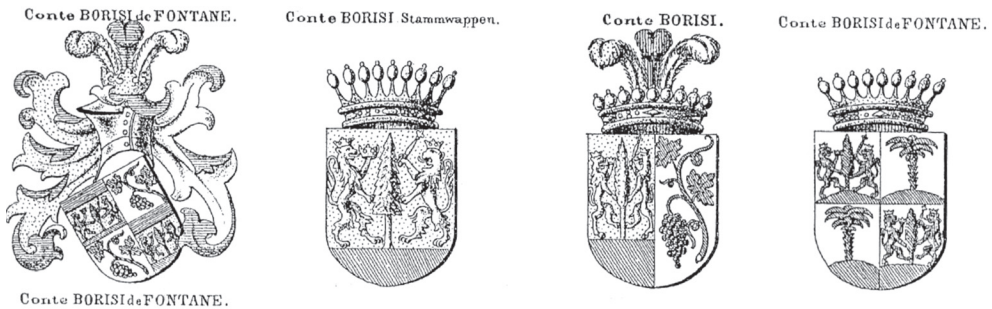
samostalnog vođenja gradskih komuna i odlučivanja o potrebama svoje klase se gasilo, a time i značaj patricijata kao političkog faktora. Od javnih funkcija matičnog urbanog recinkta Borisi se orjentišu ka posredničkoj trgovini na Mediteranu. Padom grada pod tursku vlast ubrzo je uslijedilo i njihovo iseljavanje iz Bara u Dubrovnik i Istru.

Vojnici i diplomate u službi Prejasne Republike, ali u datim naznakama i Transilvanije, Vlaške, Moravske i Moldavije, Borisi su bili vrlo bogato nagrađivani u posjedima, posebno feudom Funtane kod Vrsara u Poreštini, koji su držali od početka XVII vijeka do 1864. godine.

Iako daleko od zavičaja, Borisi se i u generacijama prvog stoljeća nakon doseljenja iz Bara u Istru sjećaju svoje domovine, potpomažu i udomljuju svoje nekadašnje kolone i njihove potomke, a memorije na antikne tradicije matičnog grada otjelotvoruju u natpisu sa nadvratnika funtanskog kaštela, koji će svjedočiti o njihovom duhu, svijesti i trajanju.

Moderno doba pružilo je nove mogućnosti iskazivanja Borisija, posebno u političkom i kulturnom životu, koji su, uvijek ponosni na porodičnu tradiciju, privilegije i istoriju, nastavili da se ističu u društvenoj fizionomiji istarsko-venetskog razmeđa.

Prilog 1.: *Grbovi Borisijevih prema Carlu Georgu Friedrichu Heyeru von ROSENFELDU, Wappenbuch Der Adel des Königreichs Dalmatien, nach archivalischen und anderen authentischen Quellen, Nürnberg 1873. (Taf. 2, 21)*

The patrician family Borisi of Bar in the past: Adriatic, Europe, Mediterranean

Savo Marković

Barska plovidba, Bar
Montenegro

Members of the Boris/Borisi family can be traced since the 14th century through their family, economic and proprietary relations, their social and public roles, and especially in art and spiritual life, based on archival and historiographic sources, in the details of the micro world of medieval, Early Modern and modern eras dispersed in time and space, but at the same time existing in the Euro-Mediterranean span.

Their influence in town administrative and communal affairs grew with their economic strengthening, which is evident in both, their connections with medieval magnates and the direct address of Pope Sixtus IV to the priest Peter Boris. Their land, social reputation and relations, important ecclesiastic positions and political power secured them the attribute of prominent feudalists.

The priorities of the Borisi family changed with the political instability. By reducing the autonomy of littoral towns, the Venetian Republic abolished the town communes' rights of autonomous administration, independent decision-making in regards to their class, and consequently, minimized the significance of aristocracy as a political factor. The Borisi family withdrew from the public sphere of the central urban sector and turned towards the intermediary trade on the Mediterranean.

The town's fall under the Turkish rule has been soon followed by their emigration from Bar to Dubrovnik and Istria. The Borisi, soldiers and diplomats in the service of Serenissima, as well as Transylvania, Wallachia and Moldova in certain denominations, were abundantly rewarded in estates, especially with Funtana near Vrsar in Poreč region, which they occupied from the beginning of the 17th century until 1864.

Although far away, the Borisi generation in the first century after the emigration from Bar to Istria remembered their homeland, helped and welcomed their former colonials and their descendants, preserving the memories of historic traditions of their hometown in the inscription above the doorway of the Funtana castle which serves as the testimony of their spirit, sense and resilience.

The modern era has offered new possibilities for interpreting the influence of the Borisi family, especially in political and cultural spheres, which, always proud of their family tradition, privileges and history, have continued to distinguish themselves in the social makeup of the crossways of Istria and Venice.

Key words: Bar, patriciate, Middle Ages, Istria, Venetian Republic, New Age, cultural history